

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma

Valtioneuvoston periaatepäätös

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:81

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2021:81

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma

Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvosto Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

© 2021 sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN pdf: 978-952-383-868-0

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvoston julkaisu 2021:81

Julkaisija Valtioneuvosto

Kieli suomi

Sivumäärä 77

Tiivistelmä

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia valmisteltiin parlamentaarisessa yhteistyössä ja julkaistiin 23.2.2021 (Valtioneuvoston julkaisu 2021:8). Lapsistrategialla luodaan lapsen oikeuksia kunnioittava, lapsi- ja perhemyönteinen Suomi. Strategia perustuu lasten, nuorten ja perheiden asemaa koskevaan tietopohjaan sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Kunkin hallituksen tehtävänä on laatia ja toteuttaa tarkempi toimeenpanosuunnitelma strategian linjausten edistämiseksi hallituskaudellaan. Parlamentaarisen komitean linjausten valossa toimeenpanosuunnitelman tulee lisäksi sisältää indikaattorit, joilla strategian linjausten ja valittujen toimenpiteiden vaikuttavuutta seurataan hallituskaudella. Toimeenpanon etenemistä tulee myös seurata säännöllisesti ja hallituskausittaisen toimeenpanon vaikuttavuudesta tulee tehdä selkoa.

Tämä julkaisu muodostaa strategian ensimmäisen toimeenpanosuunnitelman, jota toteutetaan Marinin hallituksen hallituskauden ajan. Periaatepäätös toimeenpanosuunnitelmasta tehtiin valtioneuvoston yleisistunnossa 7.10.2021. Suunnitelmassa on huomioitu ne jo käynnissä olevat toimenpiteet ja hankkeet, jotka edistävät osaltaan strategian linjauksia. Lisäksi suunnitelmassa asetetaan 30 toimenpidettä. Suunnitelma päättyy strategian toteutumisen seurantaan ja arviointia koskevaan jaksoon.

Julkaisu on päivitetty 7.10.2021, klo 15.55, s. 22.

Julkaisu on päivitetty 22.2.2022, Liite s. 60.

Asiasanat

Lapsistrategia, hyvinvointi, lapsen oikeudet, perusoikeudet, ihmisoikeudet, lapsen oikeuksien sopimus, YK, Euroopan neuvosto, eurooppalainen lapsitakuu, Lapsen aika 2040, kaikkien lasten Suomi

ISBN PDF 978-952-383-868-0

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>

Planen för genomförandet av den nationella barnstrategin Statsrådets principbeslut

Statsrådets publikationer 2021:81

Utgivare Statsrådet

Språk finska

Sidantal

77

Referat

Finlands första nationella barnstrategi bereddes i parlamentariskt samarbete och publicerades den 23 februari 2021 (Statsrådets publikationer 2021:8). Genom barnstrategin skapas ett barn- och familjevänligt Finland som respekterar barns rättigheter. Strategin är baserad på kunskapsunderlaget om barns, ungas och familjers ställning samt på Finlands förpliktelser i fråga om de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Varje regering har till uppgift att göra upp och genomföra en noggrannare plan för genomförande för att främja riktlinjerna i strategin under sin regeringsperiod. I ljuset av den parlamentariska kommitténs riktlinjer ska genomförandeplanen dessutom innehålla indikatorer för att följa effekterna av riktlinjerna i strategin och de valda åtgärderna under regeringsperioden. Man bör även regelbundet kontrollera hur genomförandet fortskrider och redogöra för vilka effekter genomförandet får under de olika regeringsperioderna.

Denna publikation utgör den första planen för genomförandet av strategin som ska genomföras under Marins regeringsperiod. Principbeslutet om genomförandeplanen fattades vid statsrådets allmänna sammanträde den 7 oktober 2021. I planen har man beaktat de åtgärder och projekt som redan pågår och som för sin del främjar riktlinjerna i strategin. I planen fastställs dessutom 30 åtgärder. I slutet av planen finns ett avsnitt om uppföljning och utvärdering av genomförandet av strategin.

Publikation uppdaterades den 7 oktober 2021, kl. 15.55, s. 22.

Publikation uppdaterades den 22 Februari 2022, Bialaga, s.60.

Nyckelord

barnstrategin, konventionen om barnets rättigheter, Barnets tid 2040, Europeiska barngarantin, Ett Finland för alla barn, FN, barnens rättigheter, Europarådet, välbefinnande, grundläggande rättigheter, mänskliga rättigheter

ISBN PDF 978-952-383-868-0

ISSN PDF

2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>

Implementation plan for the National Child Strategy Government resolution

Publications of the Finnish Government 2021:81

Publisher Finnish Government

Language Finnish

Pages

77

Abstract

Finland's first National Child Strategy was prepared through parliamentary cooperation and published on 23 February 2021 (Government publications 2021:8). The National Child Strategy aims to create a child- and family-friendly Finland that respects the rights of the child. The Strategy is based on the knowledge base concerning the status of children, young people and families and on Finland's fundamental and human rights obligations.

Each new Government is tasked with preparing and implementing a detailed implementation plan for promoting the policy guidelines of the Strategy during its term of office. In the light of the guidelines issued by the parliamentary committee that was appointed to prepare the Strategy, the implementation plan must also include a set of indicators for monitoring the effectiveness of the Strategy's policy guidelines and selected measures during each government term. The progress made in implementing the Strategy must also be monitored regularly, and reports must be prepared on the effectiveness of implementation during each government term.

This publication is the first implementation plan for the Strategy, and it will be put into effect during the term of Prime Minister Marin's Government. The resolution on the implementation plan was adopted at the government plenary session on 7 October 2021. The plan takes into account the ongoing measures and projects that promote the policy guidelines of the Strategy. The plan also sets out 30 measures. The plan ends with a section on the follow-up and assessment of the implementation of the Strategy.

Publication was updated on 7th October 2021, 15.55 PM, p. 22.

Publication was updated on 22nd February 2022, Appendix p. 60.

Keywords

Child Strategy, Convention on the Rights of the Child, Child's Time — Towards a National Strategy for Children 2040, European Child Guarantee, Finland for all children, United Nations, rights of the child, Council of Europe, wellbeing, fundamental rights, human rights

ISBN PDF 978-952-383-868-0

ISSN PDF

2490-0966

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>

Sisältö

ALUKSI

1 Johdanto	7
1.1 Mikä strategia?.....	7
1.2 Strategian toimeenpano.....	8
1.3 Toimeenpanosuunnitelman valmistelu	8
1.4 Toimeenpanosuunnitelman rakenne	9
2 Yleiset periaatteet lapsistrategian toteutuksessa	11

KAIKKIEN LASTEN SUOMI

3 Lapset, nuoret ja koronakriisi	13
4 Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta	16
5 Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen	20
6 Lasten suojelu väkivallalta	24

HYVINVOIVAT JA OSAAVAT LAPSET

7 Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut	28
8 Varhaiskasvatus ja koulutus	33
9 Perheen riittävä toimeentulo sekä työn ja perheen yhteensovittaminen	37
10 Lasten läheis- ja vertaissuhteet	40
11 Lasten vapaa-aika ja harrastukset	44

LAPSET OSALLISINA YHTEISKUNNASSA

12 Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi	48
13 Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa	52

STRATEGIAN TOIMEENPANO

14 Strategian seuranta ja arviointi	57
--	----

Liitteet	60
-----------------------	----

ALUKSI

1 Johdanto

1.1 Mikä strategia?

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia julkaistiin 23.2.2021 (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8). Kansallisen lapsistrategian valmistelu alkoi vuonna 2018, jolloin eduskunta edellytti, että valtioneuvosto laatii kansallisen lapsistrategian (EK 34/2018 vp). Keväällä 2021 julkaistu strategia pohjautuu tuolloin aloitettuun Lapsen aika 2040 -työhön, jossa koottiin laaja tietopohja lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä tarkasteltiin skenaarioita hyvinvoinnin kehittymisestä.

Kansallisen lapsistrategian valmistelutyötä jatkettiin vuonna 2019 Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden sekä erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräysten punninnalla. Parlamentaarinen komitea nimitettiin 5.3.2020, ja se linjasi tätä taustaa vasten ne poliittiset tavoitteet ja linjaukset, joilla lasten ja nuorten hyvinvointi turvataan ja lapsia koskevat ihmisoikeusvelvoitteet toteutetaan Suomessa.

Parlamentaarinen komitea määrittäi strategian sisällön kolmen pääajatuksen mukaan.

1. Strategialla luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi.
2. Lapsen oikeudet ja asema vakiinnutetaan niin, että lapset huomioidaan johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa muiden yhteiskunnan jäsenten rinnalla ja että lapset saavat tietoa heille kuuluvista oikeuksista.
3. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnustetaan paremmin.

Komitea linjasi, että kansallinen lapsistrategia koskee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita. Lisäksi strategiassa ja sen toimeenpanossa huomioidaan laajasti perheet, joissa lapset elävät, sekä lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheessa olevat nuoret aikuiset.

1.2 Strategian toimeenpano

Lapsistrategian toimeenpanon ja seurannan tulee olla pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja vaikutuksellista. Lapsistrategialla turvataan lapsia koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden tavoitteellinen ja johdonmukainen toteuttaminen yli hallituskausien.

Strategian aikajänne on pitkä. Erilaiset yhteiskunnalliset ja sosiaaliset muutokset saattavatkin strategian valmistumisen jälkeen vaikuttaa lasten, nuorten ja perheiden asemaan tavoilla, joita strategiaa valmisteltaessa ei ole täysimittaisesti otettu huomioon. Strategian toimeenpanon on oltava tilanneherkkää ja perustuttava riittävään ja ajantasaiseen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia koskevaan tietoon.

Kunkin hallituksen tehtävänä on laatia ja toteuttaa tarkempi toimeenpanosuunnitelma strategian linjausten toteuttamiseksi hallituskaudellaan. Parlamentaarisen komitean linjausten mukaan toimeenpanosuunnitelman laatiminen, toteuttaminen ja seuranta tulee kytkeä huolella valittuihin indikaattoreihin, joilla seurataan yhtäältä strategiassa tehtyjen linjausten ja toisaalta niitä hallituskausittain toteuttavien toimenpiteiden vaikuttavuutta. Toimeenpanon etenemistä tulee myös seurata säännöllisesti ja hallituskausittaisen toimeenpanon vaikuttavuudesta tulee tehdä selkoa.

Tämä julkaisu muodostaa strategian ensimmäisen toimeenpanosuunnitelman, jota toteutetaan Marinin hallituskauden ajan. Periaatepäätös toimeenpanosuunnitelmasta tehtiin valtioneuvoston yleisistunnossa 7.10.2021. Suunnitelmassa on huomioitu ne jo käynnissä olevat toimenpiteet ja hankkeet, jotka edistävät osaltaan strategian linjauksia. Lisäksi suunnitelmassa asetetaan 30 toimenpidettä. Toimenpide-ehdotuksissa on keskitytty toimenpiteisiin, jotka täydentävät käynnissä olevaa toimintaa ja ovat omiaan vahvistamaan rakenteita ja tietopohjaa pitkäjänteiselle ja suunnitelmalliselle lapsi- ja perhepolitiikalle.

1.3 Toimeenpanosuunnitelman valmistelu

Toimeenpanosuunnitelman valmistelu on alkanut virkatyönä heti komitean saatettua työnsä päätökseen. Komitean toimikauden päätyttyä virkatyötä on seurannut lapsi- ja nuorisopoliittinen ministerityöryhmä, joka on käsitellyt asiaa kokouksissaan 7.5.2021 ja 10.9.2021.

Keskeinen osa suunnitelman valmistelua on koostunut tiedonkeruusta ja eri hallinnonaloilla käynnissä olevien hankkeiden ja toimenpiteiden yhteensovittamisesta. Valmistelua on edistetty komitean linjausten mukaisesti sidosryhmätyöllä eri toimijoiden kanssa, ja ministeriöihin on lähetetty maaliskuussa 2021 tietopyyntö mahdollisista yhteyksistä hallinnonalakohtaisiin hankkeisiin ja toimenpiteisiin. Saadut tiedot on koottu liitteenä 1 olevaan taulukkoon. Toimeenpanosuunnitelmassa on lisäksi hyödynnetty erillisselvityksiä ajankohtaisista lasten ja nuorten hyvinvointia koskevista aiheista.

Toimeenpanosuunnitelman valmistelun yhteydessä on järjestetty lausunto- ja kuulemiskierros, jossa on pyydetty näkemyksiä toimeenpanosuunnitelman sisältöön ja erityisesti siinä asetettaviin uusiin toimenpiteisiin.

Lausuntokierroksen lisäksi toimeenpanosuunnitelman laatimiseen on osallistettu lapsia, nuoria ja aikuisia. Toimeenpanosuunnitelman valmistelussa on hyödynnetty edelleen tietoa, jota on kerätty lapsille ja nuorille suunnatuilla työpajoilla sekä lapsille, nuorille ja aikuisille tarkoitettulla sähköisellä kyselyllä syksyllä 2020 (ks. tarkemmin julkaisut STM 2020:27, 2020:39 ja 2021:19). Toimeenpanosuunnitelmaan sisältyy varaus toimenpiteille, jotka määritetään toimeenpanon aikana lasten ja nuorten kanssa yhteistyössä.

1.4 Toimeenpanosuunnitelman rakenne

Tämä suunnitelma kattaa kansallisen lapsistrategian tavoin lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin eri osa-alueet. Suunnitelma alkaa tällä **johdannolla** (1. luku), jossa selostetaan suunnitelman tausta, nivoutuminen strategiaan sekä suunnitelman valmistelun kulku, sekä suunnitelman toteutusta koskevilla **yleisillä periaatteilla** (2. luku).

Johdannon ja toteutuksen yleisten periaatteiden kuvauksen jälkeen tulevat **sisältöjaksot** (3.–13. luvut), joissa ensimmäisessä arvioidaan koronakriisin jälkihoidossa tarvittavia toimia ja muissa käsitellään jokaisessa yhtä strategian osakokonaisuutta.

Sisältöjaksot koostuvat kukin viidestä osasta. Ensiksi sisältöjaksoson alussa esitellään kansallisen lapsistrategian linjaukset aiheesta. Toiseksi kussakin jaksossa selostetaan lyhyesti, miten parhaillaan käynnissä olevat hankkeet ja toimenpiteet nivoutuvat strategiaan: tekstissä kuvataan ensin hallituksen toimintasuunnitelman toimenpiteet, sitten muut hallitusohjelmaa edistävät hankkeet ja muu käynnissä oleva työ. Kolmanneksi jakso määrittää, mitä nimenomaan lapsistrategiaan perustuvia uusia toimenpiteitä asetetaan lapsistrategian linjausten toteuttamiseksi hallituskauden aikana. Neljänneksi jaksossa kartoitetaan lyhyesti, mitä näkökohtia linjausten toteuttamisessa ja tavoitteissa on syytä huomioida hallituskauden toimenpiteiden seurauksena. Viidenneksi jaksoson loppuun on koottu taulukkomuotoinen esitys toimenpiteistä sekä niiden toteutustavan päälinjauksista ja tavoitteista.

Toimeenpanosuunnitelma päättyy sisältöjaksosojen jälkeen kootusti **seurantaan ja arviointia** koskevaan jaksoon (14. luku). Luvussa määritetään, miten strategian ja toimeenpanosuunnitelman seuranta ja arviointi kokonaisuutena toteutetaan, ja asetetaan yleiset toimenpiteet lapsistrategian rakenteiden vakiinnuttamiseksi.

Suunnitelman liitteisiin on koottu tarkempi tieto suunnitelman valmistelusta sekä suunnitelman liittymäkohdista hallitusohjelmaa edistäviin hankkeisiin ja muuhun käynnissä olevaan työhön.

2 Yleiset periaatteet lapsistrategian toteutuksessa

Kansallisella lapsistrategialla pyritään luomaan lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi. Strategian tavoitteiden saavuttamiseksi on olennaista, että strategian toteuttava toimeenpanosuunnitelma sekä sen mukaiset toimenpiteet kullakin hallituskaudella ovat sopusoinnussa strategian vision ja strategian perustana olevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Toimeenpanosuunnitelmaa tulee siten lukea yhdessä kansallisen lapsistrategian sekä sen oikeudellisen perustan kanssa.

Strategian toteuttaminen on poikkihallinnollista, verkostomaista ja yhteistyörakenteita kehittävää. Tässä toteuttamistyössä varmistetaan, että toimenpiteiden toteutukseen osallistuvat tahot sitoutuvat strategian tavoitteiden kanssa sopusoinnussa oleviin toimintatapoihin.

- Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä tulee varmistaa lasten ja nuorten osallisuus, oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa. Tämän oikeuden toteuttaminen edellyttää useissa toimenpiteissä kielellisten oikeuksien huomiointia sekä erityishuomiota usein syrjään jäävien lasten ja nuorten osallistamiseen.
- Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä tulee tukea lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. Lapset ja nuoret saattavat kokea syrjintää tai eriarvoistavaa kohtelua eri syistä, muun muassa ihonvärin tai alkuperän, terveydentilan, vamman tai sairauden, kielen, uskonnon, vakaumuksen tai mielipiteen, seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen, perhesuhteiden tai perhetilanteen vuoksi. Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä on sitouduttava kaikkien lasten oikeuksien turvaamiseen.
- Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden tulee perustua parhaaseen käytävissä olevaan tietoon ja lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointiin. Toimenpiteet tulee toteuttaa tavalla, joka auttaa vahvistamaan toiminnassa mukana olevien lasten oikeuksien toteutumista sekä huomioi toimenpiteeseen mahdollisesti soveltuvat tutkimuseettiset näkökohdat. Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä on sitouduttava asianmukaiseen ja lapsen oikeuksien kannalta perusteltuun seurantaan ja arviointiin.

Osa toimeenpanosuunnitelmassa asetettavista toimenpiteistä on suunnattu rakenteiden kehittämiseen ja hyvien käytäntöjen vakiinnuttamiseen, osa taas uusien mahdollisuuksien kartoittamiseen ja mallintamiseen. Toimenpiteet täydentävät sitä laajaa työtä, jota lapsen oikeuksien edistämiseksi jo tehdään yhteiskunnan eri aloilla. Toimenpiteiden toteutuksessa onkin tärkeää tähdätä vahvaan yhteistyöhön eri toimijoiden välillä, jotta toimeenpanolla voidaan aidosti saavuttaa strategian tavoitteet.

KAIKKIEN LASTEN SUOMI

3 Lapset, nuoret ja koronakriisi

Kansallisen lapsistrategian laatinut parlamentaarinen komitea huomioi työssään koronapandemian merkityksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnille. Komitea linjasi, että vahva ja resilientti yhteiskunta on olennaisessa asemassa muutoksiin, kriiseihin ja poikkeusoloihin vastaamisessa. Lapsen oikeuksia kunnioittavassa Suomessa tuetaan lasten, perheiden ja yhteisöjen voimavaroja ja kriisinkestävyyttä ja turvataan lapsen oikeudet hyvin vaikeissakin olosuhteissa.

Lapsistrategian toimeenpanon kannalta on olennaista, että lapsia, nuoria ja perheitä tuetaan koronan jälkihoidossa ja jälleenrakennuksessa.

Käynnissä oleva toiminta

Koronakriisin hallinta on ollut merkittävä julkisen vallan tehtävä kriisin alusta lukien. Kriisistä ja sen vaikutuksista hyvinvointiin on koottu merkittävä määrä tietoa eri yhteiskunnan osa-alueilla, ja vaikutuksiin on puututtu eri hallinnon aloilla useilla toimilla. Samalla on selvää, että kriisin jälkihoito ja jälleenrakennus edellyttävät toimenpiteitä nimenomaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Muun muassa kansallisen lapsistrategian yhteydessä toiminut koronatyöryhmä totesi, että kriisin seurauksia tulee seurata pitkäjänteisesti. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset on huomioitava kokonaisvaltaisesti ja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen on varmistettava riittävät voimavarat.

Hallitus päätti puoliväli- ja kehysriihessä keväällä 2021 aloittaa laajapohjaisen valmistelun lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvasta monialaisesta toimenpidekokonaisuudesta. Suunnitelman mukaan lapsi- ja nuorisopoliittisen ministerityöryhmän koordinoima valmistelu tulee sisältämään vaikuttavat ja vaikutuksiltaan riittävän pitkäaikaiset uudistus- ja tukitoimet koronakriisistä toipumiseen. Toimenpidekokonaisuus sovitetaan yhteen muun koronakriisistä toipumiseen tähtäävän valmistelun sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon kanssa.

Nyt asetettavat toimenpiteet

1. Lapsistrategian toimeenpanon edistäminen yhteistyössä laadittavan lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvan monialaisen toimenpidekokonaisuuden kanssa.

Koronakriisi on vaikuttanut syvästi lasten, nuorten ja perheiden tilanteeseen. On olennaista, että lapsistrategian toimeenpanoa edistetään yhteistyössä koronan jälkihoitoa ja jälleenrakennusta koskevan strategisen työn kanssa sekä erityisesti lasten ja perheiden asema huomioiden.

2. Lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetointia ja lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ja tukiaineistot kunnille ja alueille.

Kunnilla on merkittävä rooli koronan jälkihoidon kannalta, ja kriisi on myös osaltaan korostanut lapsivaikutusten arvioinnin, lapsibudjetoinnin ja lasten osallisuuden merkitystä. Tämän työn edistäminen osana lapsistrategian toimeenpanoa auttaa sitomaan sitä yhteen valtionhallinnossa käynnissä olevaan toimintaan sekä vahvistamaan jo olemassa olevien yhteistyörakenteiden ja hyvien käytäntöjen vakiinnuttamista hallinnon eri tasoilla.

3. Laaditaan selvitys koronaepidemian vaikutuksista lasten läheissuhteiden ylläpitoon ja perhe-elämän suojaan.

Koronaepidemia sekä sen edellyttämät rajoitustoimet ovat vaikuttaneet merkittävästi lasten läheissuhteiden ylläpitoon ja perhe-elämän suojan toteutumiseen. Poikkeuksellinen tilanne on saattanut heikentää muun muassa lapsen tapaamisoikeuden toteutumista, lastensuojelulain mukaista yhteydenpitoa, vankilassa olevien vanhempien lasten oikeutta tavata vanhempiaan sekä eri syistä laitospöytäolosuhteissa elävien lasten asemaa. Selvityksessä kartoitetaan ja arvioidaan esiin nousseita ongelmakohtia sekä hahmotellaan jatkotoimia vanhemmuuden tukeen ja lasten perhe-elämän suojan vahvistamiseen koronan jälkihoidossa.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavien toimenpiteiden tavoitteena on täydentää lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvan monialaisen toimenpidekokonaisuuden toimia sekä vahvistaa voimavaroja kriisin jälkihoidossa erityisesti alueellisella tasolla. Koronakriisi on vaikuttanut syvästi lasten ja nuorten hyvinvointiin, ja haitalliset vaikutukset kohdistuvat erityisen voimakkaasti jo valmiiksi heikommassa asemassa olleisiin lapsiin ja nuoriin. Siksi on olennaista, että kriisin jälkihoidossa puututaan havaittuihin haasteisiin. Onnistuessaan toimenpiteet vakiinnuttavat rakenteita lapsen oikeudet paremmin huomioivalle päätöksenteolle ja toiminnalle ja vahvistavat siten myös kriisinkestävyyttä jatkossa.

Taulukko 1. Lapset, nuoret ja koronakriisi; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
1. Lapsistrategian toimeenpanon edistäminen yhteistyössä laadittavan lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvan monialaisen toimenpidekokonaisuuden kanssa.	<ul style="list-style-type: none"> • Viranomaisyhteistyö ja koordinointi 	<ul style="list-style-type: none"> • Vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista koronakriisin jälkihoidossa
2. Lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetoitua ja lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ja tukiaineistot kunnille ja alueille.	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsistrategiayksikön toiminta • Viranomaisyhteistyö ja koordinointi • Asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • Tukea kuntien ja alueiden päätöksentekoa koronakriisin jälkihoidossa lapsen oikeudet huomioivalla tavalla • Vahvistaa edellytyksiä lapsen oikeuksia edistävään jatkotyöhön
3. Laaditaan selvitys koronaepidemian vaikutuksista lasten läheissuhteiden ylläpitoon ja perhe-elämän suojaan.	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsistrategiayksikön toiminta • Asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • Läheissuhteiden ylläpidossa ja perhe-elämän suojan toteutumisessa koronaepidemian aikana • Ehdottaa jälkihoitoa varten jatkotoimia vanhemmuuden tukeen ja lasten perhe-elämän suojan vahvistamiseen

4 Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta

Strategiset linjaukset

Edistetään suunnitelmallisin toimin lasten yhdenvertaisuutta. Kerätään ja hyödynnetään tietoa hyvinvointieroista ja niiden syistä, ja ryhdytään toimiin hyvinvointierojen kaventamiseksi mahdollisimman vaikuttavin ja lapsen oikeuksia kunnioittavin tavoin.

Varmistetaan, että erilaiset palvelut, tukimuodot ja osallisuuden kanavat ovat yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi saatavilla kaikille lapsille. Kehitetään saavutettavuutta ja erilaisia tietoyhteiskunnan toimintamuotoja lapsilähtöisesti ja lasten moninaisuus huomioiden.

Käynnissä oleva toiminta

Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta ovat läpileikkaavia teemoja hallitusohjelmassa, ja ne kulkevat mukana monissa hallituksen toimintasuunnitelman toimenpiteissä.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osion mukaisista toimenpiteistä muun muassa ilmastolain uudistus sekä Terveet tilat 2028 -ohjelma huomioivat syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunnan, ja asuntopolitiikkaan ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn liittyvät toimet auttavat torjumaan eriarvoisuutta.
- **Kokoaan suurempi Suomi Euroopassa ja maailmalla** -osiossa valmisteltu Nuoret, rauha ja turvallisuus (2250) -toimintaohjelma nostaa keskiöön syrjinnän, eriarvoisuuden ja haavoittuvassa asemassa olevat nuoret.
- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osiossa lapsistrategialla on liittyviä muun muassa lähiöohjelman ja kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelman linjauksiin.
- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osiossa lapsistrategian linjaukset ovat monella tapaa läsnä muun muassa kotouttamisen toimenpideohjelman sekä nuorten työttömyyden ehkäisytoimien sisällöissä.

- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osiossa edistetään muun muassa kansallista demokratiaohjelmaa vuoteen 2025, ja laaditaan kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma sekä rasmin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma. Myös ihmiskaupan vastainen työ ja kielellisten oikeuksien edistäminen koskettavat monissa kohdin kansallisen lapsistrategian tavoitteita.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osion toimenpiteistä nyt käsillä oleviin linjauksiin liittyvät erityisesti lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen ja LAPE-muutosohjelman työ sekä tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusten kehittäminen.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osion toimenpiteissä nousee monin paikoin esiin varhaiskasvatuksen ja koulutuksen merkitys syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunnassa. Muun muassa valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman VANUPO:n yksi tavoitekokonaisuus tähtää nimenomaisesti yhdenvertaisuuden vahvistamiseen. Oikeus oppia- ja Oikeus osata -kehittämisohjelmat torjuvat monin eri tavoin syrjintää ja eriarvoisuutta ja edistävät koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan liittyvät hallituksen toimintasuunnitelman hankkeiden lisäksi myös monet muut hankkeet muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön hallinnonaloilla.

- Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla huomioidaan useissa kohdin alueellisen yhdenvertaisuuden merkitys muun muassa aluekehittämisessä ja siten monissa lasten ja nuorten arkeen kytkeytyvissä kysymyksissä.
- Oikeusministeriössä valmisteilla oleva kielipoliittinen ohjelma on omiaan vahvistamaan vähemmistökieliryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten asemaa.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on käynnissä laajasti työtä moninaisuuden huomioimiseksi sekä lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseksi muun muassa Poiju- ja Reimari-kehittämisverkostoissa sekä Lukuliikkeessä samoin kuin lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmassa.
- Sisäministeriön johdolla kehitettävä poikkihallinnollinen ankkuritoiminta auttaa ennaltaehkäisemään rikoksia ja edistämään nuorten hyvinvointia sekä vakiinnuttamaan rakenteita moniammatilliselle työlle.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla koordinoitava väkivallan vastainen työ, muun muassa Lanzaroten sopimuksen ja Väkivallaton lapsuus-toimenpideohjelman toimeenpanemiseksi ja Barnahus-mallin laajentamiseksi, tukee myös syrjinnän ja eriarvoisuuden ehkäisemistä.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on vireillä useita tutkimus- ja kehittämishankkeita, jotka vahvistavat tietopohjaa syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunnalle sekä yhdenvertaiselle kohtelulle.

Nyt asetettavat toimenpiteet

4. Laaditaan selvitys ja arvio lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja päätöksentekoa koskevasta sääntelystä sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla on merkittävä asema lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa. Varsinkin paljon palveluja tarvitsevat lapset ja nuoret saattavat kuitenkin kohdata eriarvoistavaa kohtelua, ja alaikäisten päätöksenteko-oikeutta ja osallisuutta koskeva sääntely on osin hajanaista ja ristiriitaista. Lapsistrategian toimeenpanossa tulee kartoittaa systemaattisesti lasten ja nuorten sekä huoltajien tai muiden päätöksentekoon osallistuvien oikeudellinen asema sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sääntelyn nykytilan kartoittamisen lisäksi selvityksessä tulee arvioida sääntelyn toimivuutta ja puutteita sekä tehdä ehdotukset sääntelyn kehittämiseksi palvelunkäyttäjien oikeudellista asemaa, osallisuutta ja päätöksenteko-oikeutta turvaavalla tavalla.

5. Laaditaan selvitys saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa.

Eri ihmisoikeuselimet ovat suosittaneet Suomea seuraamaan ja arvioimaan saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista sekä parantamaan lasten oikeutta saada koulutusta ja palveluja omalla kielellään. Saamelaislasten ja romanilasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien kanssa, ja tieto heidän hyvinvoinnistaan on puutteellista. Toimenpiteessä selvitetään saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista ja koostetaan hyvinvointia koskeva ajantasainen tieto päätöksenteon tueksi. Selvitys tulee toteuttaa yhdessä sidosryhmien sekä lasten ja nuorten kanssa.

6. Laaditaan koulutuspaketti seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta sekä sateenkaariperheistä ammattilaisille.

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret kokevat usein muita enemmän kiusaamista ja syrjintää, ja lasten ja nuorten parissa työskentelevillä ammattilaisilla on suuri merkitys heidän hyvinvointinsa kannalta. Tällä hetkellä ammattilaisilla ei kuitenkaan ole aina riittävästi tietoa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten asemasta. Toimenpiteessä valmistetaan koulutuspaketti aiheesta lasten ja nuorten parissa toimivien ammattilaisten käyttöön.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavien toimenpiteiden tavoitteena on vahvistaa tietopohjaa pitkäjänteiselle syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunnalle, jotta Suomi voi jatkossa paremmin toteuttaa perus- ja ihmisoikeusveloitteitaan. Toimenpiteet auttavat myös nivomaan syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaa yhteen kansainvälisen strategiatyön ja niin sanotun eurooppalaisen lapsitakuun kanssa kokoamalla yhteen ajantasaisen kuvan eri lapsiryhmien tilanteesta. Onnistuessaan toimenpiteet edistävät lapsen oikeuksien toteutumista eri toiminnan tasoilla sekä vahvistavat tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

Taulukko 2. Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
4. Laaditaan selvitys ja arvio lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja päätöksentekoa koskevasta sääntelystä sosiaali- ja terveydenhuollossa.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja koordinointi • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • kartoittaa nykyisen sääntelyn toimivuus ja mahdolliset puutteet lasten ja nuorten kannalta • ehdottaa sääntelyn kehittämiseksi tarvittavia toimia sääntelyn uudistuksen valmisteluun
5. Laaditaan selvitys saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja koordinointi • yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • tunnistaa ajankohtaiset puutteet saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnissa ja oikeuksien toteutumisessa • vahvistaa saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden mukaisesti
6. Laaditaan koulutuspaketti seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta sekä sateenkaariperheistä ammattilaisille.	<ul style="list-style-type: none"> • yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa • asiantuntijatyön hankinta • teknisen toteutuksen hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • tukea lasten hyvinvointia yhdenvertaisella ja alueellisesti kattavalla tavalla • vahvistaa lasten kanssa työskentelevien ammatillista osaamista ja valmiuksia sateenkaarilasten ja -nuorten kohtaamiseen palveluissa

5 Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen

Strategiset linjaukset

Otetaan haavoittuvuus kattavasti huomioon ennaltaehkäisevässä työssä, korjaavissa toimenpiteissä ja palveluissa sekä oikeusturvajärjestelmissä. Lisätään ennaltaehkäisevää työtä sekä varhaista tukea ja puuttumista.

Lisätään toimia erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteuttamiseksi. Vahvistetaan moniammatillisen työn tapoja ja yhteistyön rakenteita lasten ja perheiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Huomioidaan perheiden tukemisessa nykyistä suunnitelmallisemmin niihin kuuluvien ja lähipiirissä olevien lasten asema ja oikeudet.

Kehitetään tapoja tunnistaa ja huomioida sekä rakenteellisen syrjinnän vaikutuksia että tilannekohtaista haavoittuvuutta lasten asemassa. Tunnistetaan lapsen olosuhteissa erilaiset haavoittuvuutta lisäävät seikat ja niiden kasautuminen.

Käynnissä oleva toiminta

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet liittyvät kiinteästi syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan sekä useisiin lapsistrategian muihin sisältöjaksoihin. Haavoittuvuutta on strategian linjausten valossa syytä tarkastella läpileikkaavana ilmiönä, joka edellyttää kattavasti toimia eri hallinnon aloilla. Hallituksen toimintasuunnitelmassa haavoittuvuus sivuaakin useiden eri osioiden toimenpiteitä.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osiossa toteutettava yhteistyöohjelma asunnottomuuden puolittamiseksi koskettaa myös lapsia, nuoria ja perheitä.
- **Kokoaan suurempi Suomi Euroopassa ja maailmalla** -osiossa laadittu Nuoret, rauha ja turvallisuus (2250) -toimintaohjelma huomioi läpileikkaavasti haavoittuvassa asemassa olevat nuoret.
- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osio on monin tavoin liitoksissa haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaan. Muun muassa kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma, ylivelkaantumisen estäminen ja naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma sivuavat myös eri syistä haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaa.

- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osiossa laadittava kotouttamisen toimenpideohjelma koskettaa monia haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, ja sen rinnalla tehdään muuta työtä muun muassa kotoutumislain uudistamiseksi.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osio kattaa muun muassa mielenterveysstrategian valmistelun ja LAPE-muutosohjelman edistämisen, ja on siksi omiaan edistämään haavoittuvassa asemassa olevien lasten tarpeiden tunnistamista muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluissa.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osion toimenpiteistä opiskeluhuoltopalveluiden vahvistaminen auttaa haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria, ja valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO on olennainen myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien kannalta.

Hallituksen toimintasuunnitelman lisäksi haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet tunnistetaan yhä paremmin myös muussa eri hallinnonaloilla tehtävässä työssä. Haavoittuvuus onkin syytä huomioida läpi toiminnan, ei vain yksittäisenä pistemäisenä kysymyksenä. Haavoittuvuus voi olla monenlaista, ja rakenteellisten tekijöiden rinnalla se voi joutua myös tilannekohtaisista tekijöistä.

- Maahanmuuttovirastossa suunnitellaan alaikäisten säännönmukaisen kuulemisen kehittämistä turvapaikkamenettelyssä.
- Oikeusministeriössä selvitetään oikeusavun tulorajoja, mikä on omiaan edistämään oikeusturvaa, ja Rikosten ehkäisy -hankkeessa kehitetään palveluja rikoksilla oireileville nuorille ja pyritään edistämään nuorten pääsyä normaali-palveluihin ja kuntouttaviin palveluihin.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla Vaativan erityisen tuen verkostossa (VIP-verkostossa) kehitetään monialaisesti lapsille ja nuorille tarjottavaa oppimisen ja koulunkäynnin vaativaa erityistä tukea sekä ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea, ja ministeriön työ opettajankoulutuksen uudistamiseksi auttaa sekin välillisesti ammattilaisia haavoittuvuuden huomioinnissa muun muassa erityisopetuksessa.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla monet väkivallan vastaisen työn hankkeet, kuten Lanzaroten sopimuksen toimeenpano, Barnahus-mallin laajentaminen ja Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpano, turvaavat erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaa.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alla kerätään tietoa muun muassa koronaepidemian taloudellisten vaikutusten kohdistumisesta eri väestöryhmiin sekä vahvistetaan haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuutta tutkimus- ja kehittämistoiminnassa.

Nyt asetettavat toimenpiteet

7. Laaditaan valtakunnallinen toimenpideohjelma luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön.

Lastensuojelulaitoksista luvattomasti poistuneet nuoret ovat suuressa riskissä joutua muun muassa ihmiskaupan uhreiksi tai muuten hyväksikäytetyiksi. Selvitysten perusteella tiedetään myös, että karkumatkalla olevat nuoret ovat alttiita päätyään rikoksen uhriksi tai tekemään itse rikoksia. Tämän monimuotoisen ongelman ratkaisemiseksi tarvitaan sektorirajat ylittävää työskentelyä ja tiivistä yhteistyötä eri ammattilaisten ja viranomaisten sekä nuorten ja heidän perheidensä kesken. Siksi on perusteltua laatia valtakunnallinen toimenpideohjelma, johon kootaan käynnissä oleva työ toimintakäytäntöjen selkiyttämiseksi sekä selkeät ja yhteneväiset toimintaohjeet eri viranomaisten toiminnalle.

8. Laaditaan ajantasainen selvitys sijaishuollossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta.

Sijaishuollon tulee turvata lapselle väkivallaton kasvuympäristö. Sijaishuollossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua on selvitetty menneisyyteen paikantuvana ilmiönä, ja vastaavaa tietoa tarvitaan tämänhetkisestä tilanteesta. Ajantasaisen tietopohjan avulla voidaan vahvistaa sijaishuollossa asuvien lasten hyvinvointia sekä varmistaa, ettei sijaishuolto tuota lisää kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemuksia. Selvityksessä on syytä jäsentää kaltoinkohtelua ilmiönä nykyhetken sijaishuollossa sekä mallintaa trauma- ja väkivaltatietoista sijaishuoltoa. Selvitystyö tulee kytkeä jo meneillään olevaan väkivallan vastaiseen työhön, kuten Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpanoon ja Barnahus-työhön.

9. Toteutetaan lastensuojelun käsikirja lapsille ja nuorille.

Lastensuojelussa on todettu paikoittain suuria puutteita, eivätkä lapset aina ole tietoisia oikeuksistaan tai oikeusturvakeinoistaan. Toimenpiteessä suunnitellaan ja luodaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän Lastensuojelun käsikirja -sivuston yhteyteen erityisesti lastensuojelun asiakkaana oleville nuorille oma www-sivustonsa. Suunnitellun sivuston sisältö perustuu Lastensuojelun käsikirjassa olevaan tietoon, ja tieto muotoillaan ja esitetään sivustolla erityisesti yläkouluikäisille nuorille sopivalla tavalla. Sivustoa markkinoidaan lasten ja nuorten käyttämällä kanavilla sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa yhdessä.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavissa toimenpiteissä on painotettu haavoittuvuuden tunnistamista sekä osaamisen kehittämistä. Toimenpiteiden tavoitteena on vahvistaa viranomaistoimijoiden valmiuksia haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten oikeuksien turvaamiseen sekä lasten ja nuorten kohtaamiseen, mikä auttaa tukemaan lasten ja nuorten aitoa kohtaamista sekä osaltaan myös lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten työhyvinvointia. Toimenpiteissä tulee myös huomioida haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuus ja oikeus tiedonsaantiin niin, että haavoittuvuutta ei ymmärretä yksilöllisesti lasta tai nuorta määrittävänä tekijänä. Onnistuessaan toimenpiteet vakiinnuttavat työtapoja haavoittuvuuden tunnistamiseen sekä sen huomioimiseen lapsen oikeuksia edistävällä tavalla.

Taulukko 3. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
7. Laaditaan valtakunnallinen toimenpideohjelma luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • yhteistyö eri toimijoiden kanssa • ohjausryhmä 	<ul style="list-style-type: none"> • varmistaa, että lasten ja nuorten oikeudet turvataan mahdollisimman hyvin luvattoman sijaishuoltopaikasta poistumisen yhteydessä • vahvistaa ammattilaisten osaamista erityisen vaikeissa lastensuojelutilanteissa
8. Laaditaan ajantasainen selvitys sijaishuollossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta.	<ul style="list-style-type: none"> • yhteistyö eri toimijoiden kanssa • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • tunnistaa sijaishuollossa tapahtuva kaltoinkohtelu ja jäsentää keinoja sen ehkäisemiseen • vahvistaa kaltoinkohtelua jo kokeneiden lasten oikeuksien toteutumista
9. Toteutetaan lastensuojelun käsikirja lapsille ja nuorille.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • yhteistyö eri toimijoiden kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> • tarjota lapsille ja nuorille ikätasonmukaisesti tietoa lastensuojelusta sekä heidän oikeuksistaan • lisätä lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten tietoisuutta lastensuojelun oikeusturvakeinoista

6 Lasten suojeleu väkivallalta

Strategiset linjaukset

Jokaisella lapsella on ehdoton oikeus elämään ja suojeleuun kaikilta väkivallan muodoilta.

Jatketaan lapsiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä. Vahvistetaan vanhemmuustaitoja ja vanhemmuuden tukea niin, että lapsille haitallisille kasvatustavoille löydetään aitoja, lapsen oikeuksia ja lapsen erityisasemaa kunnioittavia vaihtoehtoja.

Vakiinnutetaan työtajaja väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi ja varhaiseksi puuttumiseksi. Kiinnitetään erityistä huomiota digitaalisessa ympäristössä tapahtuvaan väkivaltaan ja häirintään sekä digitaalisessa ympäristössä levitettävään väkivaltaiseen materiaaliin. Kehitetään turvataitoja ja digitaalisia taitoja vahvistavia kasvatustalleja ja opetusta.

Ryhdytään suunnitelmallisiin toimiin väkivaltaa tai häirintää kokeneiden lasten palvelujen vahvistamiseksi ja panostetaan lapsikaupan ja muun ihmiskaupan vastaiseen työhön laajasti eri hallinnonaloilla.

Kehitetään tapoja tunnistaa väkivalta ja kaltoinkohtelu mahdollisimman varhaisessa vaiheessa niin, että lapsi pääsee häntä tukevien palvelujen piiriin heti niitä tarvitessaan. Torjutaan lapseen kohdistuvan väkivallan uhka ja kehitetään valmiuksia erilaisiin väkivalta- ja kaltoinkohtelutilanteisiin puuttumiseen.

Etsitään tehokkaita, moniammatillisia ja monialaisia menetelmiä lasten väkivaltaisen käytäytymisen ehkäisemiseksi. Turvataan lastensuojeleuun mahdollisuudet vaativan sijais- huollon toteuttamiseen ja osallistetaan ja tuetaan perheitä työssä lasten auttamiseksi.

Käynnissä oleva toiminta

Lasten suojelu väkivallalta edellyttää monialaista ja moniammatillista työtä, ja sillä on liittymäkohtia useisiin hallituksen toimintasuunnitelman kokonaisuuksiin.

- **Kokoaan suurempi Suomi Euroopassa ja maailmalla** -osiossa valmisteltu Nuoret, rauha ja turvallisuus (2250) -toimintaohjelma painottaa väkivallalta suojelua ja sen ennaltaehkäisyä.
- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osiossa on käynnissä useita laajoja hankkeita, joissa paneudutaan väkivallan ehkäisyyn. Laadittavana oleva naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma turvaa osaltaan myös lasten oikeuksia, ja ihmiskaupan vastainen työ ja seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus vaikuttavat erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaan.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osiossa kehitetään lapsi- ja perhepalveluita ja jatketaan LAPE-muutosohjelmaa, jotka auttavat osaltaan vanhemmuustaitojen kehittämisessä.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osion alla laadittu valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO pyrkii puuttumaan myös väkivaltaan.

Väkivallan vastainen työ on huomioitu myös muissa hallitusohjelmaa toteuttavissa hankkeissa, ja lisäksi käynnissä on useita työn rakenteita koskevia kehittämishankkeita.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -ohjelmassa on laadittu laaja kiusaamisen ehkäisyyn keskittyvä toimenpideohjelma varhaiskasvatukseen, kouluun ja oppilaitoksiin, ja valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa VANUPO:ssa on käynnissä koordinaatiohanke nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ehkäisemiseksi.
- Sisäministeriön johdolla kehitetään parhaillaan poikkihallinnollista ankkuri-toimintaa, joka kohdistuu varhaisessa vaiheessa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen sekä auttaa vakiinnuttamaan rakenteita moniammatilliselle työlle.
- Sosiaali- ja terveysministeriössä laaditaan järjestöjen kanssa Lanzaroten sopimuksen kansallista toimeenpanosuunnitelmaa, jolla ehkäistään lapsiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa ja varmistetaan sen kohteeksi joutuneiden palvelut. Barnahus-mallin laajentaminen on omiaan parantamaan väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden lasten asemaa ja kehittämään parhaita käytäntöjä lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkintaprosesseihin.

Nyt asetettavat toimenpiteet

10. Toteutetaan lapsiuhritutkimus.

Lasten suojeleu väkivallalta edellyttää tietoa heidän väkivalta-
kokemuksistaan. Varsinainen lapsiuhritutkimus on toteutettu viimeksi
vuonna 2013, ja sen jälkeen asiaa on kartoitettu osana Terveyden ja
hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyä. Lasten ja nuorten kokema
väkivalta on osin muuttunut koronakriisin myötä, ja siksi varsinainen
lapsiuhritutkimus on tarpeen kokonaiskuvan saamiseksi ilmiöstä.
Tutkimuksen toteuttaminen edellyttää yhteistyötä eri toimijoiden kanssa.

11. Toteutetaan opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta.

Parlamentaarinen komitea korosti lapsistrategian linjauksissa väkivallan
varhaisen tunnistamisen ja siihen puuttumisen merkitystä.
Lähisuhdeväkivallalla ja sen todistamisella on merkittäviä vaikutuksia
lapsen kehitykseen, ja väkivalta ulottuu usein myös vanhempien eron
jälkeiseen aikaan. Vaativat erotilanteet ovat myös jo itsessään haitallisia
lasten hyvinvoinnille. Toimivia työmuotoja on tunnistettu väkivallan
vastaisessa työssä, ja on olennaista, että ne saadaan mahdollisimman
laajasti käyttöön. Siksi on perusteltua toteuttaa opas ja
koulutuskokonaisuus lapsia kohtaavien ammattilaisten osaamisen ja
valmiuksien tehostamiseksi.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavissa toimenpiteissä pyritään parantamaan edellytyksiä tunnistaa väkivalta ja puuttua siihen. Tavoitteena on täydentää käynnissä olevaa väkivallan vastaista työtä ja auttaa paneutumaan erityisesti koronakriisistä johtuviin ajankohtaisiin ilmiöihin. Onnistuessaan toimenpiteet vahvistavat edellytyksiä väkivallan tunnistamiseen ja huomioimiseen sekä väkivallan vastaisen työn suuntaamiseen mahdollisiin aukko kohtiin.

Taulukko 4. Lasten suojelu väkivallalta; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
10. Toteutetaan lapsiuhritutkimus.	<ul style="list-style-type: none"> viranomaisyhteistyö ja koordinointi asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> muodostaa kattava kokonaiskuva lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta tunnistaa koronakriisin vaikutukset lasten ja nuorten kokemaan väkivaltaan
11. Toteutetaan opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta.	<ul style="list-style-type: none"> yhteistyö eri toimijoiden kanssa asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> tukea ammattilaisia vaativien erotilanteiden kohtaamisessa lapsen oikeudet huomioivalla tavalla vahvistaa väkivallan tunnistamista ja huomioimista erotilanteissa lisätä ymmärrystä väkivallan ja sen todistamisen vaikutuksista lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen

HYVINVOIVAT JA OSAAVAT LAPSET

7 Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut

Strategiset linjaukset

Kehitetään palvelujen lapsi- ja perhelähtöisyyttä, saavutettavuutta sekä matalan kynnyksen toimintamuotoja esimerkiksi perhekeskusmallin avulla. Tunnistetaan mahdollisuuksia kehittää ennakoivia ja ehkäiseviä toimintamuotoja ja varhaista tukea sekä vahvistetaan palveluja tietoon, tarpeeseen ja yksilöllisiin palvelupolkuihin perustuvalla tavalla. Tuetaan henkilöstön osaamista, hyvinvointia ja pysyvyyttä.

Turvataan jokaiselle lapselle turvallinen kasvuympäristö ja muut hyvän mielen terveyden edellytykset. Kehitetään mielen terveyspalveluja ja hyvää mielen terveyttä edistäviä työmuotoja ja käytäntöjä laajemminkin.

Huomioidaan laaja-alaisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen nivoutuminen sivistyspalveluihin, erilaisiin hyvinvointia ja terveyttä edistäviin palveluihin, toimintoihin ja yhteisöihin. Kehitetään kolmannen sektorin edellytyksiä tukea lapsia ja perheitä palvelujärjestelmää täydentävällä tavalla.

Huomioidaan haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden, kuten erityistä tukea tarvitsevien lasten, palvelutarpeet. Kehitetään lastensuojelun laatua ja toimijoiden valmiuksia toteuttaa lapsen oikeuksia täysimääräisesti. Tuetaan hyvien käytäntöjen kehittämistä lastensuojelun eri toimintaympäristöissä.

Huomioidaan aikuisten saamissa palveluissa nykyistä suunnitelmallisemmin heidän lähi-
piirissään olevien lasten asema ja oikeudet. Tunnistetaan lasten erilaiset perhetilanteet ja huomioidaan nykyistä paremmin perheiden ja perhemuotojen moninaisuus.

Käynnissä oleva toiminta

Sosiaali- ja terveyspalvelujen parantaminen on kiinteästi läsnä hallitusohjelman kirjauksissa sekä hallitusohjelmaa toteuttavassa hallituksen toimintasuunnitelmassa.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osioon kuuluvassa Terveet tilat 2028 -ohjelmassa huomioidaan hoitopolut ja sisäilman merkitys terveydelle.
- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osion alla laaditaan muun muassa naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta-ohjelma sekä kehitetään talous- ja velkaneuvontaa.
- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osiossa toteutettavat lähiöohjelma ja Kestävä kaupunki -ohjelma nivoutuvat myös lasten ja perheiden palvelujen toteutukseen.
- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osion alle kuuluva perhevapaaudistus pyrkii huomioimaan perheiden moninaisuutta ja kehittämään palveluja.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osion hankkeissa jatketaan lapsi- ja perhepalvelujen kehittämistä ja toteutetaan LAPE-muutosohjelmaa. Lapsen asema huomioidaan konkreettisesti myös kansallisen lapsistrategian ja kansallisen mielenterveysstrategian työssä, ja välillisesti monikanavarahoituksen purkamisessa ja osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistusta sekä tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusohjelmaa.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osion alainen valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO korostaa nuorten mielen-terveyden tukemisen merkitystä, ja opiskeluhuoltopalvelujen vahvistaminen auttaa lapsia ja nuoria.

Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut ovat olennaisia myös muiden kuin hallituksen toimintasuunnitelmaan sisältyvien hankkeiden toteutuksen kannalta.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön alla toteutettava varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyöhanke vahvistaa monipuolisesti vaikuttavuutta ja yhteistyökäytäntöjä.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla on parhaillaan käynnissä Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpano, Lanzaroten sopimuksen kansallisen toimeenpanosuunnitelman laatiminen sekä Barnahus-mallin laajentaminen. Nämä kaikki hankkeet auttavat osaltaan palvelujärjestelmää puuttumaan paremmin lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. Hallinnonalalla on käynnissä myös muita sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenneuudistuksia, kuten kuntoutuksen uudistaminen.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa toteutetaan ja kehitetään lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin seurantaa, ja vahvistetaan siten palvelujen suunnittelua ja päätöksentekoa.

Nyt asetettavat toimenpiteet

12. Laaditaan toimintasuunnitelma päihteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi.

Päihdehaitat kasautuvat entistä selkeämmin pienelle osalle lapsia ja nuoria, ja lasten ja nuorten päihdepalvelut on järjestetty valtakunnallisesti hyvin hajanaisesti. Päihteillä oireilevia nuoria kohdataan esimerkiksi nuorisoasemilla, lastensuojelussa, opiskeluhuollossa ja etsivässä nuorisotyössä. Systemaattiset, lapsilähtöiset tuki- ja kuntoutuspolut vakavasti päihteillä oireileville lapsille ja nuorille kuitenkin usein puuttuvat kokonaan. Uudistetun päihdestrategian linjaukset tulee ulottaa mahdollisimman vaikuttavasti lasten ja nuorten tukemiseen, jotta päihteillä oireilevien lasten ja nuorten oikeus tarvitsemaansa tukeen toteutuu laadukkaasti, systemaattisesti ja alueellisesti tasa-arvoisesti.

13. Lisätään lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuutta kehittämistarpeiden kartoittamisella ja hyvien käytäntöjen ja osaamisen tukemisella.

Lasten ja nuorten mielenterveystyön sekä mielenterveyspalveluiden kokonaisuus on tällä hetkellä epäselvä. Voimassa olevassa sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädännössä ei määritellä, kuka perustasolla vastaa palveluista ja hoidosta ja niiden yhteensovittamisesta. Lasten hyvinvoinnin edistäminen ja hyvinvoinnin eriarvoistumisen pysäyttäminen vaatii mielenterveystyön kokonaisuuden ja sosiaalihuollon toimenkuvien ja yhteistyön selkiyttämistä. Toimenpiteessä tunnistetaan ja kootaan tieto siitä, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön, toimenkuviin ja resursointiin liittyviä kehittämis- ja tarkennustarpeita palveluissa nousee esiin, ja tuetaan tunnistettujen hyvien käytäntöjen käyttöönottoa ja osaamisen ylläpitoa tulevilla hyvinvointialueilla.

14. **Toteutetaan kehittämishanke palveluiden saavutettavuudesta lapsille ja nuorille.**

Palveluiden saavutettavuus on olennaista lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Olemassa olevan tiedon koontia ja tietoaukkojen täyttämistä kuitenkin tarvitaan, jotta lasten ja nuorten kokemukset palveluista, niiden saavutettavuudesta ja laadusta saadaan huomioitua palvelujen kehittämisessä lähivuosina. Samalla on tärkeää varmistaa, että lapset ja nuoret saavat konkreettisesti tietoa eri palveluista ja mahdollisista avun kanavista. Selvitystyön perusteella tunnistetaan palvelujen saavutettavuuteen ja laatuun liittyvät ongelmakohdat lasten ja nuorten näkökulmasta, ja kehitetään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa lapsille ja nuorille tarkoitettu viestintäkokonaisuus.

15. **Laaditaan yhtenäinen toimintamalli ensitiedon antamiseen.**

Ensitiedolla tarkoitetaan tietoa, joka annetaan perheelle, kun perheenjäsenet kohtaavat lapsen tai sikiön sairauden, vammaisuuden tai kehovariaation. Tutkimuksissa on todettu, että sillä, miten ensitieto annetaan, on suuri merkitys vanhempien ja lapsen suhteeseen varhaisessa vuorovaikutuksessa. Vanhemmat tarvitsevat tietoa lapsen vammasta, sairaudesta tai kehovariaatiosta sekä siitä, miten lapsen kehitystä parhaiten tuetaan. Perheen ja ammattilaisten yhteistyölle luodaan pohja ensitiedon antamisen yhteydessä. Ensitiedon antamiseen tarvitaan koko maan kattava yhtenäinen malli, jotta perheet voivat yhdenvertaisesti saada apua ja tukea odottamattomassa ja haastavassa elämäntilanteessaan. Kun lapsen ja perheiden palvelut koordinoidaan ja integroidaan alusta lähtien lasta ja perhettä aidosti hyödyttäväksi kokonaisuudeksi, vahvistetaan lasten ja perheiden omia voimavaroja, elämäntilanteen hallintaa ja osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemuksia.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveystalvet nivoutuvat käynnissä oleviin laajoihin uudistuksiin, ja siksi nyt asetettavien toimenpiteiden sisältöä tulee harkita pitkjänteisesti. Palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen eri tilanteissa olevien lasten ja nuorten kannalta on kiinnitettävä erityistä huomiota. Toimenpiteiden tavoitteena on tunnistaa palvelujärjestelmän ongelmakohdat lasten ja nuorten kannalta sekä tarjota toimijoille tietoa

niiden ratkaisemiseksi. Samalla tavoitteena on mallintaa tiedon hyödyntämistä lasten ja nuorten palveluihin pääsyn helpottamiseen. Onnistuessaan toimenpiteet auttavat ratkaisemaan keskeisiä palvelujärjestelmän kipukohtia erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kannalta.

Taulukko 5. Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
12. Laaditaan toimintasuunnitelma päihteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • yhteistyö eri toimijoiden kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> • täydentää päihdestrategiaa päihteillä oireilevien lasten ja nuorten erityisen aseman huomioimiseksi • vahvistaa päihteillä oireilevien lasten ja nuorten palvelujen koordinoitua ja selkiyttää palvelupolkuja
13. Lisätään lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuutta kehittämistarpeiden kartoittamisella ja hyvien käytäntöjen ja osaamisen tukemisella.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • yhteistyö eri toimijoiden kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> • tunnistaa haasteet lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuudessa ja hoidon jatkuvuudessa • tukea palveluketjujen ja -kokonaisuuksien toteuttamista lapsen oikeudet huomioivalla tavalla
14. Toteutetaan kehittämishanke palveluiden saavutettavuudesta lapsille ja nuorille.	<ul style="list-style-type: none"> • lapsistrategiayksikön toiminta • asiantuntijatyön hankinta • teknisen toteutuksen ja viestinnän hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • koota yhteen palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat ongelmat lasten ja nuorten näkökulmasta • varmistaa, että lapset ja nuoret saavat tietoa palvelujärjestelmästä heille kohdennetulla ja haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioivalla tavalla
15. Laaditaan yhtenäinen toimintamalli ensitiedon antamiseen.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • yhteistyö eri toimijoiden kanssa • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden kohtaamista palveluissa • yhtenäistää toimintamalleja ensitiedon antamisessa kansallisella tasolla

8 Varhaiskasvatus ja koulutus

Strategiset linjaukset

Käännetään oppimistulokset nousuun ja vähennetään eriarvoisuutta suunnitelmallisilla ja tavoitteellisilla toimenpiteillä. Varmistetaan riittävät resurssit varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa. Taataan jokaiselle lapselle mahdollisuus yksilöllisiä tarpeita vastaavaan koulutukseen ja kokonaisvaltaiseen oppimiseen ja osaamisen kehitykseen. Turvataan eri lapsiryhmien asema ja huomioidaan haavoittuvuus vahvistamalla yhteisöllistä ja osallistuvaa toimintakulttuuria sekä varmistamalla toimiva inkluusio ja yksilölliset oppimispolut.

Tunnistetaan varhaiskasvatuksen merkitys osana koulutusjärjestelmää. Nostetaan varhaiskasvatuksen osallistumisastetta tuomalla laajemmin esiin varhaiskasvatuksen yksilöllistä ja yhteiskunnallista merkitystä, pienentämällä suunnitelmallisesti asiakasmaksuja ja laajentamalla maksuttomuutta. Tavoitteena pidemmällä aikavälillä on maksuton varhaiskasvatus. Parannetaan varhaiskasvatuksen laatua muun muassa turvaamalla riittävä ja korkeasti koulutettu henkilöstö sekä arvioimalla ja kehittämällä toimintaa monipuolisesti. Parannetaan varhaista perustaitojen oppimista ja vuorovaikutussuhteiden pysyvyyttä kehittämällä esiopetusta ja perusopetuksen alkuvaihetta kokonaisuutena. Nivotaan aamu- ja iltapäivätoiminta sekä kerhotoiminta tiiviimmin osaksi koulupäivää ja panostetaan toiminnan laatuun.

Turvataan edellytykset lapsen oppimiselle, kehitykselle ja koulunkäynnin tuelle sekä kasvatus- ja opetushenkilöstön työlle ja oppilas- ja opiskeluhuollon palveluille. On varmistettava monialaisen yhteistyön toteutuminen, jotta lapset ja perheet saavat riittävää kokonaisvaltaista tukea. Hyödynnetään olemassa olevia ja etsitään monialaisesti uusia keinoja koulunkäynnin keskeytymisen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kiinnitetään huomiota erityisesti koulutuksen nivelvaiheisiin. Varmistetaan, että jokainen lapsi voi suorittaa perusopetuksen jälkeen vähintään toisen asteen tutkinnon.

Kehitetään osaamista ja lisätään resursseja lasten hyvinvoinnin tukemiseen varhaiskasvatuksessa, koulussa ja muissa arjen yhteisöissä. Kiusaamisen ehkäisemisen ja työrauhan edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja jatkuvaa arjessa tapahtuvaa toimintaa. Vahvistetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Kiusaamiseen puuttumiseksi ja väkivallan ehkäisemiseksi luotujen toimintamallien toimivuutta arvioidaan, hyväksi koettuja tapoja levitetään ja uusia luodaan havaittujen tarpeiden mukaan.

Käynnissä oleva toiminta

Parlamentaarisen komitean linjaukset kattavat laajasti varhaiskasvatuksen ja koulutuksen, ja niissä korostuu myös varhaiskasvatuksen ja koulun sekä toisen asteen oppilaitosten merkitys yhteisöinä. Varhaiskasvatus ja koulutus nivoutuvat monisyisesti lasten arkeen ja ympäristöön ja ne huomioidaan monissa hallituksen toimintasuunnitelman toimenpiteissä.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osiossa jatketaan Terveet tilat 2028 -ohjelmaa, jossa parannetaan sisäilman laatua myös kouluissa ja oppilaitoksissa.
- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osioon kuuluva kansalliskielistrategian uudistaminen turvaa osaltaan varhaiskasvatuksen ja koulutuksen yhdenvertaisuutta.
- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osion alaisissa lähiö-ohjelmassa ja Kestävä kaupunki -ohjelmassa huomioidaan varhaiskasvatus- ja kouluympäristön merkitys.
- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osiossa laadittavat kotouttamisen toimenpideohjelma ja perhevapaaudistus ovat merkityksellisiä myös varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kannalta.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osion hankkeissa varhaiskasvatus ja koulutus nousevat esiin muun muassa vuorovanhemmuuden tasa-arvon kannalta sekä mielenterveysstrategian tärkeänä ulottuvuutena.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osioon sisältyy laaja joukko strategian linjauksia toteuttavia hankkeita niin valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman VANUPO:n alla kuin koulupäivän yhteydessä toteutettavien harrastusmahdollisuuksien ja liikuntapoliittisen selonteon osalta.

Strategian linjauksiin nivoutuvat myös useat muut hankkeet ennen kaikkea opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla mutta myös muissa ministeriöissä.

- Kielen merkitys yhdenvertaisuuden kannalta huomioidaan muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön alla tehtävässä kokonaisselvityksessä ruotsinkielisen koulutuksen kehittämistarpeista sekä oikeusministeriössä laadittavassa kielipoliittisessa ohjelmassa.
- Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla edistetään opetukseen nivoutuvaa ruoka- ja ravitsemuskasvatusta ruokapoliittisen selonteon tavoitteiden mukaisesti, ja maittavan ja terveellisen ruuan tarjonta varhaiskasvatuksessa ja kouluissa on omiaan vahvistamaan lasten hyvinvointia.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttama Oikeus oppia -kehittämisohjelma parantaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa sekä vahvistaa kattavasti lapsen oikeuksia noin sadan eri toimenpiteen avulla. Oikeus osata -kehittämisohjelma ja Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelma parantavat puolestaan ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen laatua, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.
- Opettajien ja opettajankouluttajien osaamisen kehittäminen on keskiössä Opettajankoulutusfoorumien ja opettajankoulutuksen kehittämisohjelman toimeenpanossa, ja opettajarekisteriselvitys vahvistaa tietopohjaa opetuksesta. Taiteen perusopetusta kehitetään lapsi- ja nuorisolähtöisesti.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpano auttaa puuttumaan kiusaamiseen.
- Ympäristöministeriössä valmisteilla oleva luonnonsuojelulain uudistus vahvistaa luontokasvatusta osana luonnonsuojelulain mukaisten viranomaisten tehtäviä.

Nyt asetettavat toimenpiteet

16. Laaditaan varhaiskasvatukseen ja kouluun ajantasaiset oppituntipaketit lapsistrategiasta ja lasten oikeuksista.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa valtion varmistamaan, että lapset ja nuoret saavat tietoa omista oikeuksistaan, ja järjestötoimijat ovat tehneet erinomaista työtä oppimateriaalien tarjoamiseksi eri ikäryhmien lapsille ja nuorille. Nyt on hyvä aika varmistaa oppimateriaalien ajantasaisuus ja kattavuus sopimusveloitteen täysimääräiseksi toimeenpanemiseksi. Myös kansallisen lapsistrategian linjaukset ja tavoitteet on syytä sisällyttää materiaaliin, ja materiaalin saavutettavuus sekä soveltuvuus eri ikäisille lapsille tulee varmistaa.

17. Toteutetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankekokonaisuus.

Oikeusministeriössä ja opetus- ja kulttuuriministeriössä valmisteilla oleva demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke auttaa toteuttamaan lapsistrategian linjauksia sekä strategian visiota. Molemmissa painotetaan lasten osallisuutta sekä sitä tukevaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta lasten kehityksessä ja kasvussa aktiiviseen kansalaisuuteen ja täysimittaiseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Tämä pilottihanke on sidottava lapsistrategian toimeenpanoon ja sille on varmistettava riittävät resurssit.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavissa toimenpiteissä tulee huomioida jo käynnissä olevan laajan työn eri ulottuvuudet, ja siksi toimenpiteet kohdistetaan siksi erityisesti lapsen oikeuksia, lapsistrategiaa ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeviin aineistoihin ja pilotteihin. Toimenpiteiden tavoitteena on täydentää käynnissä olevia hankkeita ja edistää osaltaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tiedotusvelvollisuuden sekä muiden kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamista. Onnistuessaan toimenpiteet varmistavat tiedotusvelvollisuuden toteuttamisen seuraavien vuosien aikana sekä vakiinnuttavat rakenteita jatkotyölle.

Taulukko 6. Varhaiskasvatus ja koulutus; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
16. Laaditaan varhaiskasvatukseen ja kouluun ajantasaiset oppituntipaketit lapsistrategiasta ja lasten oikeuksista.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa • teknisen toteutuksen hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • vahvistaa edellytyksiä lapsen oikeuksia ja lapsistrategiaa koskevalle varhaiskasvatukselle ja koulutukselle • varmistaa, että lapsistrategiaa koskeva tieto on saatavilla ikätason mukaisella ja saavutettavalla tavalla
17. Toteutetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankekokonaisuus.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö 	<ul style="list-style-type: none"> • luoda malli demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen ottamiselle osaksi varhaiskasvatusta ja koulutusta

9 Perheen riittävä toimeentulo sekä työn ja perheen yhteensovittaminen

Strategiset linjaukset

Sitoudutaan vähentämään lapsiperheköyhyyttä määrätietoisin toimin läpi yhteiskunnan. Lapsiperheiden riittävän toimeentulon varmistaminen ja lapsiperheköyhyyden vähentäminen nostetaan painopisteiksi sosiaaliturvan kehittämisessä.

Kehitetään yhteistyössä työelämän perhemyönteisyyttä ja tunnistetaan erilaisia työn tekemisen tapoja. Työn, opintojen ja perheen yhteensovittamisessa huomioidaan nykyistä paremmin perheiden ja perhemuotojen moninaisuus sekä koko lapsuusaika. Lisätään joustavia mahdollisuuksia perheille jakaa hoivavastuuta vanhempien ja muiden läheisten kuten isovanhempien kesken. Turvataan perheiden valinnanvapaus järjestää etenkin pienten lasten hoito kotona.

Huomioidaan perheiden ja perhemuotojen moninaisuus erilaisissa suoraan tai välillisesti perheille suunnattavissa tukimuodoissa. Perheille suunnattavaa tukea kehitetään huomioidaan pikkulapsivaiheen tarpeiden lisäksi nykyistä paremmin myös muu lapsuusaika.

Käynnissä oleva toiminta

Perheen riittävä toimeentulo ja työn ja perheen yhteensovittaminen ovat samaan aikaan laajoja, hyvinvointiyhteiskunnan rakenteisiin kytkeytyviä kysymyksiä, ja perheiden arkisia haasteita. Nämä eri ulottuvuudet näkyvät myös hallituksen toimintasuunnitelman eri toimenpiteissä.

- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osion toimenpiteistä erityisesti ylivelkaantumisen ehkäiseminen ja talous- ja velkaneuvonnan tehostaminen auttavat ehkäisemään perheiden toimeentulon haasteita.
- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osiossa perheiden hyvinvointia tukeva perhevapaaudistus myötävaikuttaa työn ja perheen yhteensovittamismahdollisuuksiin ja edistää perhemyönteisempää työelämää.

- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osiossa on käynnissä sekä huomattavan laajoja hankkeita, kuten parlamentaarisessa sosiaaliturvakomiteassa vireillä oleva sosiaaliturvauudistus, että nimenomaisesti eri perhemuotojen yhdenvertaisuutta edistäviä uudistuksia kuten tasa-arvon edistäminen vuorovanhemmuudessa.

Perheen riittävä toimeentulo ja työn ja perheen yhteensovittaminen ovat samaan tapaan sidoksissa myös muun käynnissä olevan työn eri tasoihin.

- eläkeuudistuksessa, ja samoin oikeusavun tulorajojen selvittäminen oikeusministeriön hallinnonalalla auttaa havaitsemaan perheiden eri olosuhteet.

Nyt asetettavat toimenpiteet

18. Toteutetaan hanke lasten osallisuuden vahvistamiseksi sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa.

Vireillä olevan sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena on ihmisen näkökulmasta nykyistä selkeämpi ja toimivampi järjestelmä, joka mahdollistaa työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen muuttuvissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturvauudistuksella on merkittäviä vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen, ja heidät tulee ottaa mukaan nyt tehtävään valmistelutyöhön. Tämä toteutetaan vaiheittain ensin lapsille ja nuorille suunnatulla tietopaketilla, jonka valmistelussa huomioidaan saavutettavuus sekä vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten asema, ja sen jälkeen laajalla kuulemis- ja osallistamiskierroksella. Kokonaisuutena hankkeella turvataan lasten osallisuuden toteutuminen sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa sekä varmistetaan tältä osin riittävä tietopohja valmistelun tueksi.

19. Toteutetaan vaikuttamiskampanjat yksityisen sektorin toimijoiden ja julkisen sektorin kanssa työn ja perheen yhteensovittamisesta.

Lapsi- ja perhemyönteinen Suomi edellyttää joustavaa työn ja perheen yhteensovittamista ja lapsi- ja perhemyönteistä työelämää. Samalla kuin jo käynnissä oleva työ esimerkiksi perhevapauudistuksen parissa parantaa edellytyksiä työn ja perheen yhteensovittamiselle, myös yksityisen sektorin toimijoilla sekä julkisen sektorin työnantajilla on tärkeä rooli. Toimenpiteessä toteutetaan vaikuttamis- ja viestintäkampanjat yhteistyössä yksityisen sektorin toimijoiden sekä julkisen sektorin kanssa. Kampanjoilla levitetään hyviä käytäntöjä ja vahvistetaan ymmärrystä perheiden moninaisuudesta ja lapsi- ja perheystävällisestä työelämästä koko yhteiskunnan asiana.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Julkisten toimijoiden rinnalla elinkeinoelämällä ja kansalaisyhteiskunnalla on tärkeä merkitys strategisten linjausten toteutumisessa. Nyt asetettavat toimenpiteet pyrkivät huomioimaan nämä liittymät yhtäältä tietopohjan vahvistamisella ja toisaalta vaikuttamistyöllä. Toimenpiteiden konkreettisenä tavoitteena on turvata lapsen osallisuuden toteutuminen sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa sekä edistää perheystävällistä työelämää, ja välillisesti ne ovat omiaan vahvistamaan ymmärrystä lapsen oikeuksista osana perheiden toimeentuloa ja hyvinvointia. Onnistuessaan toimenpiteet auttavat valtavirtaistamaan lapsen oikeuksia sosioekonomisiin kysymyksiin liittyvässä päätöksenteossa sekä työelämässä.

Taulukko 7. Perheen riittävä toimeentulo ja työn ja perheen yhteensovittaminen; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
18. Toteutetaan hanke lasten osallisuuden vahvistamiseksi sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja koordinointi • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • turvata lasten ja nuorten oikeus saada tietoa ja tulla kuulluksi heidän elämäänsä merkittävästi vaikuttavan uudistuksen valmistelussa • varmistaa, että uudistuksen valmistelussa käytössä oleva tietopohja kattaa myös lasten ja nuorten näkemykset ja mielipiteet
19. Toteutetaan vaikuttamiskampanjat yksityisen sektorin toimijoiden ja julkisen sektorin kanssa työn ja perheen yhteensovittamisesta.	<ul style="list-style-type: none"> • lapsistrategiayksikön toiminta • yhteistyö eri toimijoiden kanssa • viestinnän hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • myötävaikuttaa hyvien käytäntöjen vakiinnuttamiseen ja perheystävälliseen työelämään • vahvistaa ymmärrystä lapsen oikeuksista myös työelämän asiana

10 Lasten läheis- ja vertaissuhteet

Strategiset linjaukset

Turvataan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiin, sisaruksiin ja muihin lapselle läheisiin henkilöihin eri elämäntilanteissa. Huomioidaan lapsen edun mukaisesti lapselle läheisten ja hänestä arjessa huolta pitävien aikuisten, kuten äidin, isän ja isovanhempien, merkitys.

Kehitetään määrätietoisesti toimia lasten yksinäisyyden ehkäisemiseksi ja vertaissuhteiden vahvistamiseksi. Tuetaan yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta lasten arjessa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa, vapaa-aikana ja harrastustoiminnassa.

Tunnistetaan digitaalisen ympäristön merkitys lasten läheis- ja vertaissuhteiden kannalta ja vahvistetaan media- ja vuorovaikutustaitoja myös sähköisessä viestinnässä.

Käynnissä oleva toiminta

Läheis- ja vertaissuhteet kuuluvat ennen kaikkea yksityiselämän piiriin. Monet hallituksen toimintasuunnitelman toimenpiteet auttavat kuitenkin vahvistamaan edellytyksiä lasten ja nuorten läheis- ja vertaissuhteille ja yhteisöille.

- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osiossa toteutetaan lähiöohjelma, jossa on tunnistettu asuinympäristön merkitys lasten ja nuorten yhteisöille.
- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osiossa toteutetaan perhevapaaudistus, ja taataan alle 25-vuotiaille nuorille työ-, työharjoittelu- tai työkokeilupaikka määräajassa työttömyyden alkamisesta. Nämä hankkeet auttavat turvaamaan perheiden hyvinvointia ja lasten ja nuorten kiinnittymistä yhteisöihinsä.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osiossa edistetään tasa-arvoa vuorovanhemmuudessa ja tuetaan siten vuoroasuvien lasten ja nuorten läheissuhteita.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osiossa tarjotaan harrastamismahdollisuudet kaikille lapsille ja nuorille ja toimeenpannaan liikuntapoliittista selontekoa, mikä on omiaan vahvistamaan myös lasten ja nuorten vertaissuhteita.

Hallituksen toimintasuunnitelman ohella lasten läheis- ja vertaissuhteita tuetaan myös muulla hallitusohjelman mukaisella toiminnalla ja muilla hankkeilla.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -kehittämisohjelmaan sisältyy kiusaamisen ehkäisyn toimenpideohjelma, jolla myös vahvistetaan vuoro- vaikutus- ja tunnetaitoja. Ministeriön alaisuudessa kehitetään myös taiteen perusopetusta lapsi- ja nuorisolähtöisesti ja vahvistetaan siten lasten ja nuorten vertaissuhteita.
- Opetushallituksen tuottamissa tukimateriaaleissa käsitellään kaverisuhteita, yhteisöllisyyttä ja yksinäisyyttä sekä kaveritaitojen harjoittelua ja tuetaan siten myös lasten osallisuutta yhteisöissään ja vertaissuhteissaan.

Nyt asetettavat toimenpiteet

20. Toteutetaan sivusto lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen, seksuaalisen häirinnän, väkivallan, vihapuheen ja syrjinnän vastaiselle työlle.

Kiusaaminen, seksuaalinen häirintä, väkivalta, vihapuhe ja syrjintä vaikuttavat merkittävästi lasten ja nuorten arjen hyvinvointiin. Nämä ilmiöt kietoutuvat yhä useammin digitaalisiin ympäristöihin, ja apua niihin haetaan samoin kasvavasti myös verkon kautta. Toimenpiteessä kootaan yhteen olemassa olevat materiaalit sekä laaditaan uusia tukimateriaaleja kiusaamiseen ja muihin lapsille ja nuorille haitallisiin ilmiöihin puuttumiselle. Sivusto toteutetaan Opetushallituksen www-sivuston alla ja sen laatimisessa tehdään yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa. Materiaalien kehittämisessä osallistetaan lapsia ja nuoria sekä järjestöjä, vanhempia ja muita lasten läheisiä sekä kasvatus- ja koulutusalan henkilöstöä.

21. Toteutetaan poikkihallinnollisesti tutkimushanke syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten tilanteen selvittämiseksi.

Syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien nuorten turvallisuuspääoma voi olla vähäistä, jolloin he eivät osaa hakea tai saa apua haasteisiinsa. Turvallisuuspääoman vahvistamisella nuori pystyy tunnistamaan paremmin erilaisiin turvallisuusriskien ja reagoimaan niihin: hakemaan ja pyytämään apua, välttämään riskikäyttäytymistä, tietämään apua olevan saatavilla ja tunnistamaan aikuisten ongelmallista käyttäytymistä.

Tätä turvallisuuspääomaa edistetään yhtenä sisäisen turvallisuuden kansallisen yhteistyöryhmän painopistealueista. Sisäministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisessä tutkimushankkeessa kootaan yhteen kohderyhmäkohtaista tutkimustietoa ja luodaan menetelmä, jolla voidaan pitkäjänteisesti seurata syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien nuorten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista. Tämä työ on vaikutuksellinen tapa vahvistaa haavoittuvassa asemassa olevien nuorten oikeuksia käytännössä ja siksi se on syytä sitoa yhteen kansallisen lapsistrategian toimeenpanon kanssa.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavissa toimenpiteissä pyritään rakentamaan edellytyksiä hyvinvoiville yhteisöille ja lasten ja nuorten läheis- ja vertaissuhteille eri elämänalueilla. Kansalaisyhteiskunnalla ja muilla yhteiskunnan toimijoilla on tässä suuri rooli, eikä läheis- ja vertaissuhteiden tukemista pidä ymmärtää vain julkisen vallan asiana. Toimenpiteiden tavoitteena on tuottaa ja levittää tietoa yhteisöjen merkityksistä lasten ja nuorten läheis- ja vertaissuhteille sekä vahvistaa heidän hyvinvointiaan niin digitaalisissa ympäristöissä kuin muussa arkielämässä. Onnistuessaan toimenpiteet vievät tietoa lapsen oikeuksista sekä lapsille ja nuorille että heidän arjessaan mukana oleville toimijoille, ja vahvistavat lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta arjen yhteisöissä.

Taulukko 8. Lasten läheis- ja vertaissuhteet; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
20. Toteutetaan sivusto lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen, seksuaalisen häirinnän, väkivallan, vihapuheen ja syrjinnän vastaiselle työlle.	<ul style="list-style-type: none"> viranomaisyhteistyö ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa materiaalien hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> koota yhteen olemassa olevat materiaalit ja tuottaa tarvittavat uudet aineistot lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan kiusaamiseen, seksuaaliseen häirintään, väkivaltaan, vihapuheeseen ja syrjintään puuttumiselle vahvistaa lasten ja nuorten omaa toimijuutta ja osallisuutta digitalisoituvassa toimintaympäristössä

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
21. Toteutetaan poikkihallinnollisesti tutkimushanke syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten tilanteen selvittämiseksi.	<ul style="list-style-type: none">• viranomaisyhteistyö• asiantuntijatyön hankinta	<ul style="list-style-type: none">• koota yhteen tutkimustieto syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten asemasta• luoda menetelmä haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen arviointiin

11 Lasten vapaa-aika ja harrastukset

Strategiset linjaukset

Kehitetään lasten vapaa-ajan ja harrastustoiminnan toimijoiden valmiuksia toteuttaa lapsen oikeuksia toiminnassaan ja tuetaan hyvien käytäntöjen kehittämistä. Lisätään harrastustoiminnan toimijoiden pedagogista osaamista ja tietämystä lasten kehityksestä ja ikävaiheista sekä murrosiän aiheuttamista muutoksista erityisesti fyysisen ja tunne-elämän kehityksen alueilla.

Otetaan vapaa-ajan toiminnassa ja harrastuksissa vahvemmin ja läpileikkaavasti huomioon lapsilähtöisyys. Huolehditaan, että harrastus ei ole vain suorituskeskeistä tai aseta lapselle liian suuria vaatimuksia, odotuksia tai paineita. Tunnistetaan taiteen perusopetuksen merkitys osana koulutusjärjestelmää ja vahvistetaan sitä siten, että se olisi yhä useammalle lapselle mahdollista eri puolilla maata. Turvataan lasten mahdollisuus pitkäaikaiseen harrastamiseen.

Lisätään lasten hyvinvointia varmistamalla, että jokaisella lapsella on mahdollisuus häntä kiinnostavaa harrastamiseen ja mielekkääseen ja monipuoliseen vapaa-ajan toimintaan. Lisätään yhdenvertaisuutta tukevia ja tasa-arvoisia sekä maksuttomia ja mieluisia harrastusmahdollisuuksia koulupäivän yhteydessä. Tällä mahdollistetaan myös se, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus useampaan harrastukseen. Tunnistetaan liikunta- ja kulttuurikasvatuksen merkitys sekä vapaaehtoistyön ja seuratoiminnan rooli lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kehityksen tukemisessa.

Kehitetään toimia, joilla turvataan lasten jaksaminen, riittävä lepo ja vapaa-aika.

Käynnissä oleva toiminta

Vapaa-aika ja harrastukset muodostavat tärkeän osan lasten ja nuorten arkea ja yhteisöjä, ja hallituksen toimintasuunnitelmassa on tunnistettu niiden merkitys muun muassa lasten ja nuorten asuinympäristön ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osion alla laadittava uusittu kansalliskielistrategia auttaa osaltaan vahvistamaan lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta myös harrastustoiminnassa.

- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osiossa toteutettavat lähiöohjelma, Kestävä kaupunki -ohjelma ja kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma myötävaikuttavat lasten ja nuorten vapaa-ajan ja harrastamisen mahdollisuuksiin heidän asuinympäristöissään.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osiossa edistetään tasa-arvoa vuorovanhemmuudessa, mikä parantaa osaltaan vuoroasuvien lasten kiinnittymistä vapaa-ajan ja harrastustoiminnan yhteisöihin.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osiossa on vireillä useita toimenpiteitä, joissa vahvistetaan laajasti lasten ja nuorten oikeuksia vapaa-ajalla ja harrastustoiminnassa muun muassa tarjoamalla harrastamismahdollisuudet kaikille lapsille ja nuorille Harrastamisen Suomen mallissa, toimeenpanemalla liikuntapoliittista selontekoa ja rakentamalla liikuntapaikkoja. Vapaa-ajan ja harrastamisen merkitys on tunnustettu myös valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa VANUPO:ssa.

Lasten ja nuorten oikeuksia vapaa-ajalla ja harrastuksissa edistää myös muu toiminta sekä valtionhallinnossa että kansalaisyhteiskunnan, seurojen ja järjestöjen piirissä.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla kehitetään taiteen perusopetusta lapsi- ja nuorisolähtöisesti, mikä auttaa turvaamaan lasten ja nuorten mahdollisuutta mieluisaan ja pitkäjänteiseen harrastamiseen.

Nyt asetettavat toimenpiteet

22. Kartoitetaan keinoja lisätä harrastustoiminnan toimijoiden pedagogista osaamista sekä tietämystä lapsen oikeuksista ja lasten kehityksestä ja ikävaiheista.

Vapaa-aika ja harrastukset ovat tärkeitä lasten arjen osia, ja lasten harrastustoiminnan toimijoilla on suuri merkitys lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Osana lapsistrategian toimeenpanoa on tarpeen toteuttaa selvitys, jossa kartoitetaan keinoja lisätä toimijoiden pedagogista osaamista sekä tietämystä lapsen oikeuksista ja lasten kehityksestä ja ikävaiheista. Työtä tuetaan viestinnällä ja yhteistyöllä harrastustoiminnan toimijoiden kanssa.

23. Toteutetaan pilotti etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa.

Harrastamisen Suomen malli tukee kaikkien lasten oikeutta myönteiseen tulevaisuuteen ja heidän osallisuuttaan yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Jos osa lapsista jää tässäkin mallissa huomiotta ja kuulematta, se heikentää heidän mahdollisuuksiaan kiinnittyä toimintaan ja harrastamiseen ja saattaa lisätä kasautuvaa syrjään jäämistä tai rikoksilla ja päihteillä oireilua. Tässä pilotissa kokeillaan, vahvistetaan ja mallinnetaan etsivää harrastustoimintaa yhdessä nuorisotyöntekijäresurssin kanssa kuntatasolla ja tavoitetaan siten kohderyhmää, joka helposti muutoin jää harrastusten ulkopuolelle. Pilotti auttaa selvittämään haavoittuvassa asemassa olevien lasten kynnyksiä harrastamiseen ja mallintamaan tapoja, joilla lasten ja nuorten kannustaminen sekä sosiaalinen vahvistuminen toteutuisi harrastustoimijoiden työssä nykyistä vahvemmin.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavissa toimenpiteissä huomioidaan vapaa-ajan ja harrastuskentän toimijoiden merkitys lasten arjen kannalta ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin vahvistamisessa. Toimenpiteet heijastavat parlamentaarisen komitean linjauksia lapsi- ja nuorisolähtöisestä harrastustoiminnasta sekä yhteisöjen ja yhdenvertaisuuden merkityksestä, ja niiden tarkoituksena on vahvistaa lasten yhdenvertaista mahdollisuutta heidän hyvinvointiaan edistävään harrastustoimintaan. Onnistuessaan toimenpiteet myötävaikuttavat vahvaan pedagogiseen osaamiseen ja hyvien käytäntöjen vakiintumiseen harrastustoiminnassa sekä tarjoavat keinoja helpottaa lasten ja nuorten pääsyä harrastusten piiriin.

Taulukko 9. Lasten vapaa-aika ja harrastukset; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
22. Kartoitetaan keinoja lisätä harrastustoiminnan toimijoiden pedagogista osaamista sekä tietämystä lapsen oikeuksista ja lasten kehityksestä ja ikävaiheista.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • kartoittaa vahvuudet ja kehittämistarpeet harrastustoiminnan toimijoiden osaamisessa ja tietämyksessä • tukea lapsen oikeuksien toteutumista harrastustoiminnassa parlamentaarisen komitean linjausten mukaisesti
23. Toteutetaan pilotti etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa.	<ul style="list-style-type: none"> • lapsistrategiayksikön toiminta • yhteistyö kuntatoimijoiden kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> • löytää keinoja harrastamisen esteiden poistamiseen • lisätä harrastamisen yhdenvertaisuutta erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kannalta

LAPSET OSALLISINA YHTEISKUNNASSA

12 Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi

Strategiset linjaukset

Lapsiin ja perheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi otetaan systemaattiseksi osaksi päätöksentekoa ja toimintaa hallinnon kaikilla tasoilla, ja niitä tuetaan lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotossa ja toteuttamisessa. Tämä on erityisen tärkeää kuntien osalta. Vaikutusarviointien sisältö ja merkitys yksilöidään päätösten perusteluissa. Vaikutusten arviointi ulotetaan myös talousarviopäätösten valmisteluun ja seurantaan.

Lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia koskevia menettelyjä ja osaamista kehitetään yli hallituskausien laajasti.

Lapsia koskevaa tietoa kerätään johdonmukaisesti ja tiedonkeruussa olevat aukot tunnistetaan ja paikataan. Tiedon käyttöä ja analysointia kehitetään johdonmukaisesti. Tietoa hyödynnetään päätöksenteossa ja toiminnassa.

Käynnissä oleva toiminta

Kuluvassa hallitusohjelmassa on sitouduttu tietopohjaisen politiikan tekoon sekä systemaattiseen vaikutusarviointiin kaikessa lainvalmistelussa. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi muodostaa tärkeän osan päätöksentekoa ja lainvalmistelua, ja sen toteutusta kehitetään parhaillaan useissa eri hankkeissa ja toimenpiteissä sekä hallituksen toimintasuunnitelman mukaisesti että muussa toiminnassa.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osion mukaisessa ilmastolain uudistuksessa sekä keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman päivittämisessä on arvioitu pitkäjänteisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvia vaikutuksia.

- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osiossa on selvitetty ulkomaalaislakiin tehtyjen lukuisten lakimuutosten ja soveltamiskäytäntöjen yhteisvaikutukset oikeusturvaan.
- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osion alaisessa kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelmassa arvioidaan mahdollisuuksia tiedon hyödyntämiseen liikenteen hallinnonalalla.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osion alla lapsivaikutusten arvioinnilla on tärkeä merkitys sekä laajoissa uudistushankkeissa, kuten parlamentaarisesti valmisteltavassa sosiaaliturvauudistuksessa, että täsmällisemmin yksittäisissä pienemmissä uudistuksissa. Lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi ovat olennaisia pilareita osion alle kuuluvassa kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa.

Hallituksen toimintasuunnitelman mukaisten toimenpiteiden ohella lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi ovat läsnä muussa hallitusohjelmatyössä sekä monissa muissa hankkeissa eri hallinnonaloilla.

- Oikeusministeriö on parhaillaan uudistamassa lainvalmistelun vaikutusten arviointiohjeet ja työssä huomioidaan myös lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistarpeet.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on laadittu kokonaisselvitys ruotsinkielisen koulutuksen tilasta. Tarkoituksena on luoda pitkäjänteinen toimenpideohjelma yhdenvertaisuuden takaamiseksi, sekä kartuttaa opetusta koskevaa tietopohjaa muun muassa opettajarekisteriselvityksellä.
- Valtiovarainministeriössä toimiva työryhmä on kehittänyt mallia lapsibudjetoinnin käyttöönotolle valtion talousarvioprosesseissa ja arvioinut mahdollisuuksia lapsibudjetoinnin edistämiseksi kunnissa ja alueellisesti.

Nyt asetettavat toimenpiteet

24. Tuotetaan kattava tietopohja lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanon seurantaan tarvitaan lasten ja nuorten hyvinvointia kuvaavia mittareita. Aiemmin lasten ja nuorten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit on koottu yhteen opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa vuonna 2011, ja Tilastokeskus on julkaissut vuonna 2007 kokoomateoksen *Suomalainen lapsi*. Lapsia ja nuoria koskevaa tietoa on kartutettu edelleen viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta tieto on osin pirstaleista ja sitä voi olla vaikeaa hyödyntää päätöksenteon tukena lapsistrategian tavoitteiden mukaisesti.

Toimenpiteessä suunnitellaan tietokokonaisuus helpottamaan tiedon löytymistä, käyttöä ja lapsen aseman seurantaan Suomessa sekä tehdään esitys toteutettavasta tietoportaalista. Toimenpide tulee toteuttaa yhteistyössä asiantuntija- ja viranomaistahojen ja sidosryhmien kanssa ja siinä tulee kiinnittää erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten hyvinvointia koskevaan tietoon.

25. Toteutetaan selvityshanke kuntien ja hyvinvointialueiden toteumatietojen seurannan ja raportoinnin kehittämiseksi sekä niiden oman lapsibudjetointityön vahvistamiseksi.

Lapsibudjetointia vuonna 2021 kehittänyt työryhmä esitti, että kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetointityötä vahvistettaisiin ja että niiden talousarvioiden toteumatietojen seuranta ja raportointia kehitettäisiin. Tämä työ on tarpeen lapsibudjetoinnin vahvistamiselle hallinnon eri tasoilla, ja se on perusteltua yhdistää kansallisen lapsistrategian toimeenpanoon. Selvityshankkeessa arvioidaan, millaiset toteutusmallit ovat tarpeen työryhmän ehdotusten toteuttamiseksi, ja huomioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistuksesta johtuva toimintaympäristön muutos ja järjestämisvastuun siirtyminen vuonna 2023. Työ on siten kaksivaiheista, ja erityisesti lapsibudjetointityön vahvistamista tulee edistää edelleen verkostomaisella otteella järjestämisvastuun siirtymisen jälkeen.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavien toimenpiteiden avulla osoitetaan voimavaroja poikkihallinnollisen tietopohjan kehittämiseen ja yhtenäistämiseen sekä hyvien käytäntöjen vakiinnuttamiseen. Lapsivaikutusten arviointiin ja lapsibudjetointiin on kiinnitetty kasvavassa määrin huomiota, ja vireillä olevaa toimintaa on paljon. Tämän toiminnan koordinointi ja kertyvän tiedon hyödyntäminen ovat olennaisessa asemassa, kun lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia vakiinnutetaan hallinnon eri tasoilla. Onnistuessaan toimenpiteet muodostavat vahvan pohjan lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin vakiinnuttamiselle tulevana vuosina.

Taulukko 10. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
24. Tuotetaan kattava tietopohja lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja koordinointi 	<ul style="list-style-type: none"> • muodostaa kokonaiskuva lasten hyvinvoinnin seurannasta ja tietopohjan kehittämistarpeista • vahvistaa tiedon hyödyntämistä lapsen oikeuksia tukevalla tavalla
25. Toteutetaan selvityshanke kuntien ja hyvinvointialueiden toteumatietojen seurannan ja raportoinnin kehittämiseksi sekä niiden oman lapsibudjetointityön vahvistamiseksi.	<ul style="list-style-type: none"> • viranomaisyhteistyö ja koordinointi • asiantuntijatyön hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • vahvistaa kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetointityötä ja kehittää niiden talousarvioiden toteumatietojen seuranta ja raportointia • edistää lapsibudjetoinnin vakiinnuttamista työryhmän loppuraportin mukaisesti

13 Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa

Strategiset linjaukset

Lasten osallisuus, oikeus tulla kuulluksi ja tiedonsaanti huomioidaan systemaattisesti lapsia joko suoraan tai välillisesti koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa. Lasten näkemysten sisältö ja merkitys yksilöidään päätösten perusteluissa.

Varmistetaan, että kaikilla lasten kanssa toimivilla aikuisilla on riittävä ymmärrys ja osaaminen lasten osallisuuden ja toimijuuden tukemisesta.

Lasten osallisuutta, oikeutta tulla kuulluksi ja tiedonsaantia parannetaan entisestään poikihallinnollisella työskentelyllä ja vahvistamalla hyviä käytäntöjä osaksi rakenteita ja lasten arkea. Työskentelyssä huomioidaan erityisesti ne lapset, joiden näkemykset jäävät tällä hetkellä vähemmälle huomiolle.

Käynnissä oleva toiminta

Nykyinen hallitusohjelma tähtää vuorovaikutuksen ja osallisuuden vahvistamiseen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Lasten ja nuorten osallisuus on keskeinen arvo kansallisessa lapsistrategiatyössä, ja strategiassa onkin havaittavissa useita merkityksellisiä liittymiä hallituksen toimintasuunnitelman toimenpiteisiin.

- **Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi sekä asuntopolitiikka** -osiossa on huomioitu vahvasti lasten ja nuorten osallisuus muun muassa ilmastolain uudistuksessa sekä keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman päivittämisessä.
- **Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka** -osion alla on käynnistetty kansallinen demokratiaohjelma vuoteen 2025, ja nuorten osallisuuden vahvistaminen on yksi sen keskeisistä toimenpidekokonaisuuksista.
- **Elinvoimainen Suomi, liikenneverkot ja maatalous** -osiossa on etsitty muun muassa tapoja lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen kaupunkisuunnittelussa osana Kestävä kaupunki -ohjelman toteutusta.

- **Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi** -osion mukaisesti alle 25-vuotiaille nuorille taataan työ-, työharjoittelu- tai työkokeilu- paikka määräajassa työttömyyden alkamisesta, mikä turvaa osaltaan yhteiskunnallista osallisuutta ja osallisuuden osatekijöitä.
- **Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi** -osiossa parlamentaarisesti valmisteilla oleva sosiaaliturvauudistus hyödyntää osallistavia työtapoja ja kansalaisyhteiskunnan panosta.
- **Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi** -osiossa lasten ja nuorten osallisuus on vahva painopiste muun muassa valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa VANUPO:ssa ja liikuntapoliittisen selonteon toimeenpanossa. Monet toimet, kuten Oikeus oppia -kehittämishjelman toimenpiteet sekä harrastamismahdollisuuksien tarjoaminen kaikille lapsille ja nuorille Harrastamisen Suomen mallin mukaisesti, ovat omiaan vahvistamaan laajalaisesti osallisuuden edellytyksiä.

Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan myös monissa muissa kuin hallituksen toimintasuunnitelman mukaisissa hankkeissa, ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaan kiinnitetään huomiota.

- Oikeusministeriö koordinoi Suomen osalta kansainvälistä Lasten ja nuorten ääni Euroopassa (CP4Europe) -hanketta, jossa edistetään lasten ja nuorten osallisuutta erityisesti valtionhallinnossa.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla yhdenvertaisuus ja osallisuus ovat merkityksellisiä muun muassa ruotsinkielistä koulutusta koskevassa selvitystyössä ja opettajien ja opettajankouluttajien osaamisen kehittämisessä.
- Sisäministeriön koordinoima poikkihallinnollinen ankkuritoiminta auttaa turvaamaan lasten ja nuorten hyvinvointia ja edellytyksiä osallisuudelle.
- Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla vahvistetaan väkivallan vastaista työtä esimerkiksi Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman ja Lanzaroten sopimuksen toimeenpanolla, mikä edistää väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten eväitä osallisuuteen.
- Terveiden ja hyvinvointilaitoksen työssä pyritään lisäämään monialaisesti lasten osallisuutta tutkimuksessa ja toiminnan kehittämisessä.

Nyt asetettavat toimenpiteet

26. Toteutetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ammattilaisille.

Lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on tärkeä rooli lasten ja nuorten osallisuuden ja toimijuuden tukemisessa, ja lapsen oikeuksien täysimääräinen ja aktiivinen toteutuminen edellyttää ammattilaisilta niiden osaamista. Tällä hetkellä lapsen oikeuksia koskevasta koulutuksesta Suomessa ovat vastanneet pääsääntöisesti kansalaisjärjestöt omana toimintanaan, mikä ei ole riittävää YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden toteuttamiseksi. Lapsen oikeuksien koulutusta on laajennettava kattamaan kaikki lasten ja nuorten parissa työskentelevät sekä heitä koskevia päätöksiä valmistelevat ja tekevät toimijat. Lapsistrategian toimeenpanossa toteutetaan yhteistyössä eri ammattiryhmien kanssa koulutuskokonaisuus, jolla vahvistetaan toimijoiden valmiuksia ja edistetään lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskevaa osaamista Suomessa.

27. Toteutetaan kampanja, jossa lapsilta ja nuorilta kysytään ideoita heidän oikeuksiaan edistäviksi toimenpiteiksi.

Lasten ja nuorten osallisuus on tärkeä arvo kansallisessa lapsistrategia-työssä. Toimeenpanossa on siksi syytä varata tilaisuus lasten ja nuorten omien ideoiden toteuttamiselle. Ideoiden kokoaminen toteutetaan eri osallistamisen keinoin, esimerkiksi sähköisellä kyselyllä tai työpajoilla. Työskentelyllä turvataan lasten ja nuorten oikeutta saada tietoa ja kootaan yhteen heidän näkemyksiään siitä, miten lapsen oikeuksien toteutumista tulisi edistää. Saatujen ehdotusten perusteella valitaan 2–6 toimenpidettä, jotka toteutetaan osana lapsistrategian toimeenpanoa.

28. Kehitetään toimintamalli tukemaan lasten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon digiraatien avulla.

Oikeusministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö ovat kehittämässä toimintamallia nuorten osallistumisen tukemiseen yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Hankkeessa rakennetaan digitaalista osallistumisen kanavaa ("digiraati"), joka tarjoaa yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnallisissa kysymyksissä ja lisää vuorovaikutusta eri-ikäisten ja eri taustoista tulevien kesken.

Tämä kehittämishanke on omiaan toteuttamaan lapsistrategian linjauksia sekä strategian visiota, ja se on siksi syytä sitoa lapsistrategian toimeenpanoon. Toimenpiteessä vahvistetaan erityisesti järjestöverkoston ja -yhteistyön sekä vapaaehtoistoiminnan kehittämistä ja koordinointia sekä alle 18-vuotiaille suunnattujen digiraatien fasilitointia ja viestintää.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Nyt asetettavien toimenpiteiden tavoitteena on edistää monitasoisesti lasten ja nuorten osallisuutta: vahvistamalla toimijoiden valmiuksia osallisuuden toteuttamiseen, turvaamalla lasten ja nuorten oikeutta tiedonsaantiin, ja hyödyntämällä lasten ja nuorten näkemyksiä toimeenpanossa. Toimenpiteiden toteutuksessa on varmistettava, että ne auttavat toteuttamaan lasten osallisuutta ja oikeutta tiedonsaantiin yhdenvertaisesti ja kattavasti. Onnistuessaan toimenpiteet luovat edellytyksiä lasten osallisuudelle sekä yhteiskunnan tasolla että arkipäivän kohtaamisissa. Ne auttavat myös toteuttamaan lasten ja nuorten osallisuutta toimeenpanossa sekä tuomaan lasten ja nuorten näkemyksiä päätöksentekoon.

Taulukko 11. Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
26. Toteutetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ammattilaisille.	<ul style="list-style-type: none"> • laaja yhteistyö eri toimijoiden kanssa • ohjausryhmä • teknisen toteutuksen hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • vahvistaa ammattilaisten ja muiden lasten kanssa toimivien valmiuksia lapsen oikeuksien edistämiseen ja lasten osallisuuden toteuttamiseen
27. Toteutetaan kampanja, jossa lapsilta ja nuorilta kysytään ideoita heidän oikeuksiaan edistäviksi toimenpiteiksi.	<ul style="list-style-type: none"> • lapsistrategiayksikön toiminta • yhteistyö eri toimijoiden kanssa • asiantuntijatyön hankinta • viestinnän hankinta 	<ul style="list-style-type: none"> • kanavoida lasten ja nuorten näkemyksiä päätöksentekoon • toteuttaa lapsistrategian linjauksia lasten ja nuorten näkökulmasta merkityksellisellä tavalla

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
28. Kehitetään toimintamalli tukemaan lasten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon digiraatien avulla.	<ul style="list-style-type: none">• viranomaisyhteistyö ja yhteistyö eri toimijoiden kanssa	<ul style="list-style-type: none">• vahvistaa eri ikäisten ja eri taustoista tulevien lasten ja nuorten yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnallisissa kysymyksissä• luoda rakenteita lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiselle pitkäjänteisesti

STRATEGIAN TOIMEENPANO

14 Strategian seuranta ja arviointi

Kansallinen lapsistrategia muodostaa pohjan pitkäjänteiselle työlle lapsen oikeuksien toteuttamiseksi Suomessa. Kuten strategian laatinut parlamentaarinen komitea korosti, strategian toimeenpano, seuranta ja arviointi ovat olennaisia tämän tavoitteen toteuttamisessa. Strategian toimeenpanolle tulee lisäksi turvata riittävät resurssit.

Käynnissä oleva toiminta

Kansallisen lapsistrategian keskeisinä tehtävinä on koordinoida tämän toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteuttamista, vastata strategiaa ja sen toimeenpanoa koskevasta viestinnästä ja koulutuksesta, sekä huolehtia strategian seurannan ja arvioinnin vaatimista toimenpiteistä. Strategiatyön rahoitus toteutetaan vuosina 2021–2022 valtion talousarvion momentilta 33.60.39.08.

Nyt asetettavat toimenpiteet

29. **Kansallista lapsistrategiatyötä jatketaan hallituskauden loppuun asti tämän toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutuksella sekä muulla toimintaa tukevalla työllä.**

Tämän toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutus muodostaa pääosan kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta kuluvalle hallituskaudella. Toimenpiteiden toteutus on järjestettävä yhteistyössä eri viranomaisten, sidosryhmien ja muiden toimijoiden kanssa, ja sitä tulee tukea parlamentaarisella yhteistyöllä, viestintä- ja vaikuttamistyöllä sekä strategian toimeenpanon, seurannan ja arvioinnin rakenteiden vakiinnuttamisella.

30. Kansallisen lapsistrategiatyön jatkuvuus varmistetaan perustamalla kansallinen lapsistrategiayksikkö.

Parlamentaarinen komitea korosti kansallisessa lapsistrategiassa työn jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden merkitystä. Strategian tavoitteiden ja vision toteuttaminen sekä Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden täysimääräinen täytäntöönpano edellyttää, että strategian toimeenpano, seuranta ja arviointi uskotaan yli hallituskausien toimivalle strategiayksikölle.

Toimenpiteiden toteutus ja tavoite

Osana strategian toimeenpanoa asianomaisten viranomaisten tulee

- huolehtia parlamentarisesta yhteistyöstä ja yhteydenpidosta esimerkiksi järjestämällä vuosittain pyöreä pöytä tai avoin keskustelutilaisuus lapsen oikeuksia koskevista ajankohtaisista kysymyksistä, seuraavan kerran vuonna 2022;
- varmistaa, että strategiatyön tueksi asetetaan yhteistyöelin lapsiasianeuvottelukunnan työryhmänä, aluksi kaudelle 2022–2024; sekä
- luovuttaa hallituskauden lopussa valtioneuvostolle kertomus strategian strategisten linjausten sekä niitä edistävien toimenpiteiden edistymisestä, ensimmäisen kerran vuonna 2023.

Hallituskauden lopussa annettavan seurantakertomuksen tulee sisältää tiivis kokonaiskuva lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa tapahtuneista muutoksista hallituskauden aikana sekä jäsennelty kuvaus toimeenpanosuunnitelman mukaisten toimenpiteiden edistymisestä ja saavutetuista tavoitteista. Seurantakertomus täydentää näin lapsiasiavaltuutetun lakisääteisen tehtävän toteuttamista. Seurantakertomukseen sisällytetään yhteenveto viranomaisten ja sidosryhmien havainnoista sekä kansalaiskuulemisissa saaduista huomioista seurantakertomusta varten. Tavoitteena on, että seurantakertomus tarjoaa kattavan ja ajantasaisen kuvan toimeenpanosuunnitelman vaikuttavuudesta strategian pitkäjänteistä toteuttamista varten.

Perustettavan yksikön tehtävissä tulee huomioida lapsen oikeuksia koskeva tiedonkeruu ja tiedon hyödyntäminen; lapsen oikeuksia koskeva koulutus; lapsivaikutusten arviointi sekä lapsibudjetointi; lasten kuuleminen, osallisuus ja viestintä; perustettavan yhteistyöverkoston työn koordinointi ja parlamentaarisen yhteyden varmistaminen; sekä lapsistrategian

arviointi, seuranta ja raportointi. Kansallinen lapsistrategia on myös sidottava alakohtaisiin, kunnallisiin ja alueellisiin strategioihin, ohjelmiin ja suunnitelmiin. Työn varmistaminen vaatii perustettavalle yksikölle riittävät resurssit, mikä tulee huomioida julkisen talouden suunnitelmassa sekä valtion talousarvioesityksissä.

Onnistuessaan toimenpiteet muodostavat vahvan perustan lapsen oikeuksien edistämiseksi ja niiden toteutumisen seurannalle Suomessa sekä auttavat sovittamaan työtä laajasti yhteen viranomaisten, sidosryhmien ja muiden toimijoiden välillä.

Taulukko 12. Strategian seuranta ja arviointi; nyt asetettavat toimenpiteet

Toimenpide	Toteutustapa	Tavoite
29. Kansallista lapsistrategiatyötä jatketaan hallituskauden loppuun asti tämän toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutuksella sekä muulla toimintaa tukevalla työllä.	<ul style="list-style-type: none"> • lapsistrategiayksikön toiminta • parlamentaarinen yhteistyö • viestintä- ja vaikuttamistyö • tarvittavat hankinnat ja asiantuntijatyö 	<ul style="list-style-type: none"> • varmistaa toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutus lapsistrategian tavoitteiden mukaisesti • tukea toimeenpanoa parlamentaarisella yhteistyöllä, viestintä- ja vaikuttamistyöllä, sekä strategian seurannan ja arvioinnin rakenteiden vakiinnuttamisella
30. Lapsistrategiatyön jatkuvuus varmistetaan perustamalla kansallinen lapsistrategiayksikkö.	<ul style="list-style-type: none"> • valtioneuvoston päätös • viranomaisyhteistyö ja koordinointi 	<ul style="list-style-type: none"> • varmistaa strategiatyön jatkuvuus lapsistrategian tavoitteiden sekä Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti

Liitteet

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Aluehittäminen; toimintamalli, sekä ALKE -päätös (hallituskausittain)		TEM	X			X					X	
Ankkuritoiminnan kehittäminen. Kehittämistyöryhmän toimikausi on 18.6.2020-31.12.2024.		SM, STM, OKM, OM	X	X	X							X
Annettu HE opiskeluhoillon kuraattorien ja psykologien sote-siirron edellyttämistä palvelujen järjestämiseen liittyvistä säädösmuutoksista OKM:n kanssa. Aloitettu siirron valmistelu		STM, OKM		X			X				X	
Asetetaan EU:lle 2050 hiilineutraaliustavoite ja vähintään 55 % päästövähennystavoite vuodelle 2030	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	YM								X	X	X
Edistetään Barnahus-mallin laajentamista seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kokeneiden lasten auttamiseksi.		STM	X	X	X	X						
Edistetään EU:n oikeusvaltioperiaatteen kokonaisvaltaisuutta	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	VNK	X								X	X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Edistetään tasa-arvoa vuorovanhemmudessa	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	STM	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ekosysteemisopimukset		TEM	X								X	X
Estetään ylivelkaantumista ja tehostetaan velkaneuvontaa	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM		X	X	X		X				
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta. Kiusaamiseen ja häirintään puuttuminen. Perusopetuslakiin lisätään säännös lapsen edusta. Epäämistä koskevaa sääntelyä tarkennetaan, jotta oppilaan palaaminen opetukseen olisi mahdollisimman turvallista. Ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin ja lukiolakiin lisättäisiin lakialoitteen LA27/2020 mukaiset kiusaamista koskevat säännökset. Eduskuntakäsittely syksyllä, voimaan 1.8.2022.		OKM	X	X	X		X		X			X
Hallituksen esitys varhaiskasvatuslain muuttamisesta: varhaiskasvatuksen tuen uudistus. Eduskuntaan syksyllä 2021. Voimaan 1.8.2022.		OKM	X	X			X	X	X			

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-ajkaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Hanke perheen yhdistämisen edistämiseksi		SM	X	X		X		X	X			X
Ihmiskaupan vastainen työ	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM, STM	X		X							
Jatketaan AuroraAI-verkon eettistä ja tietoturvallista kehittämistä	Elinvoimainen Suomi	VM (osittain myös STM)	X	X	X	X					X	X
Jatketaan maksuttoman 5-vuotiaiden maksuttoman (4h/pv) varhaiskasvatuksen kokeilua 2020/8-2021/7	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X	X	X			
Jatketaan Terveet tilat 2028 -ohjelmaa	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	VNK	X			X	X					
Jatketaan työtä saamelaisasioita käsittelevän totuus- ja sovintokomission käynnistämiseksi	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	VNK	X	X								X
Julkaistu päihde- ja riippuvuusstrategia sekä aloitettu sen toimeenpano. Päivitetty ja toimeenpantu EPT-ohjelma. Valmisteltu HE tupakkalaista HE sekä tupakka- ja nikotiinipoliittisen työryhmän työtä. Valmisteltu alkoholilain kokonaisuudistuksen arviointia.		STM	X	X	X	X					X	X
Kansallisen kaupunkistrategian seuranta		VM, TEM	X									

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Kehitetään lapsi- ja perhepalveluita ja jatketaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X	X	X						
Korotetaan oppivelvollisuusikä 18 ikävuoteen. Laajennettu oppivelvollisuus tulee voimaan 1.8.2021 ja hakeutumista koskeva velvollisuus tuli voimaan 1.1.2021. Uutta oppivelvollisuuslakia (1214/2020) sovelletaan ensimmäisen kerran niihin oppivelvollisiin, jotka keväällä 2021 päättävät perusopetuksen suorittamisen. Oikeus maksuttomaan toisen asteen koulutukseen tulee voimaan syksyllä 2021 aloitettavassa koulutuksessa. Maksuttomuus koskee niitä opiskelijoita, jotka kuuluvat laajennetun oppivelvollisuuden piiriin.	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X					
Kotoutumislain muutos, ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten jälkihuoltoikärajan nosto		TEM	X	X								
Kuntien ilmastorahoitus-ohjelma		YM					X				X	X
Kuntien yleinen seuranta - tutkikuntia.fi; tietosisällön kehittäminen		VM	X									

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Kuntoutuksen uudistaminen, ml. lääkinälliseen kuntoutukseen ohjautumisen perusteet		STM				X						
Käynnistetään kansallinen demokratiaohjelma vuoteen 2025	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X									X
Käynnistetään sote-keskusten kehittämisohjelma	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X									
Käynnistetään yhteistyöohjelma asunnottomuuden puolittamiseksi	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	YM		X								
Laaditaan asuntopolitiikan kehittämisohjelma	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	YM	X	X				X			X	
Laaditaan kansallinen ilmatoruokaohjelma	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	MMM	X				X					X
Laaditaan kansallinen kaupunkistrategia	Elinvoimainen Suomi	VM	X			X	X		X	X	X	X
Laaditaan kansallinen toimeenpano-ohjelma 2250-päätöslauselman (Nuoret, rauha ja turvallisuus) toteuttamisesta	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	UM	X	X	X	X	X		X	X		X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Laaditaan kielipoliittinen ohjelma, jossa otetaan huomioon muut Suomessa puhutut kielet kuin kansalliskielet, erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viiittomakielet		OM	X				X					
Laaditaan kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X	X	X							
Laaditaan korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM										
Laaditaan kotouttamisen toimenpideohjelma	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	TEM	X	X	X	X	X	X				
Laaditaan koulutuspoliittinen selonteko	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X				X	X
Laaditaan laaja-alainen hyvien väestösuhteiden edistämisen toimintaohjelma sekä rasismien ja syrjinnän vastainen toimintaohjelma täydentämään valtion kotouttamisohjelmaa	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Laaditaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM		X	X	X						

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Laaditaan ohjelma, joka vahvistaa koulussa toisen kotimaisen kielen oppimista	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X				X					X
Laaditaan paremman sääntelyn kokonaisvaltainen toimintaohjelma	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X								X	X
Laaditaan selvitys alaikäisten ja nuorten vankien sijoittelusta vankiloissa.		OM	X	X		X						
Laaditaan Suomeen Lanzaroten sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma yhteistyössä järjestöjen kanssa lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan ehkäisemiseksi ja varmistetaan sen kohteeksi joutuneiden palvelut.		STM	X	X	X	X						X
Laaditaan tasa-arvo-ohjelma	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	STM	X	X	X	X	X	X			X	X
Laaditaan toimintamalli koulukyvykkyyden luotettavaan ja yksilölliseen arviointiin	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X					X
Laaditaan valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM (koordinoi), TEM, STM, OM, SM ja YM	X	X	X	X	X			X		X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Laaditaan valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	UM	X	X	X						X	X
Laadittu kokonaisselvitys ruotsinkielisen koulutuksen erityispiirteistä, haasteista ja kehittämistarpeista (julkaistu 3/2021); luodaan pitkäjänteinen toimenpideohjelma yhdenvertaisuuden takaamiseksi.		OKM	X				X				X	X
Laadittu suositukset viranomaispalveluiden yhteensovittamiseksi. Suosituksen mukaisesti alaikäisten vankien osalta tulee arvioida mahdollisuus vankilan ulkopuoliseen sijoitukseen lapsen edun periaatteen mukaisesti.		OM	X	X		X						
Lapsibudjetointia kehittävä työryhmä		VM, VNK									X	
Lasten ja nuorten liikkumissuositus työ ja toimeenpano (kaikki ministeriöt)		KAIKKI MINISTERIÖT					X	X	X	X		X
Lasten ja nuorten toimintakyvyn edistäminen ja tietotuotanto: Move!-järjestelmä (valtion liikuntaneuvosto)		OKM							X	X		X
Lasten ja nuorten ääni Euroopassa (CP4Europe) -hanke		OM										X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Lisätään lasten osallisuutta tutkimuksessa ja toiminnan kehittämisessä		STM (THL)	X	X								X
Lisätään oppisopimusopiskelun käyttöä ensimmäisen työpaikan saamiseksi sekä uudelleen kouluttautumisen ja aikuiskoulutuksen väylänä. Uudistetaan oppisopimuskoulutuksen koulutuskorvauksen määräytyminen	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	OKM	X				X					X
Lisätään työllisyyttä ja lasten osallistumista varhaiskasvatukseen alentamalla varhaiskasvatusmaksuja (1054/2020)	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	OKM	X	X			X	X	X			
Luodaan erityisosaajille, start up -yrittäjille ja heidän perheilleen nopean työluvan reitti Suomeen	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	TEM						X				
Lähestymiskiellon tehostaminen		OM		X	X	X						
Monikanavarahoituksen purkamisen asiantuntijatyö + parlamentaarinen työskentely		STM				X						
Opettajarekisteriselvitys		OKM					X					X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Opettajien ja opettajankouluttajien osaamisen kehittäminen ja opettajankoulutuksen uudistaminen. Opettajankoulutusfoorumi ja Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman toimeenpano.		OKM	X	X			X					X
Opinto-ohjauksen kehittämisohjelma (Oikeus oppia -ohjelma)		OKM	X	X			X					X
Otetaan käyttöön positiivinen luottorekisteri	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X									
Parannetaan suun terveydenhuollon palvelujen saatavuutta ja laatua		STM	X	X		X						
Perhe-eläkeuudistus		STM						X			X	
Perustetaan ilmastopolitiikan pyöreä pöytä	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	VNK									X	X
Päivitetään ilmasto- ja energiastrategia	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	TEM									X	X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-ajanaan ja harrastuksiin	Liittyy laavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Päivitetään keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	YM									X	X
Rakennetaan digitalisaation edistämishjelma, jonka myötä julkiset palvelut ovat kansalaisten ja yritysten saatavilla digitaalisesti	Elinvoimainen Suomi	VM	X	X	X	X				X	X	X
Rakennetaan liikuntapaikkoja, pienennetään niiden korjausvelkaa ja parannetaan energiatehokkuutta	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM								X		
Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin pilotointi		OM	X	X	X	X					X	X
Selvitetään järjestöavustusten ja valtionapujen käytäntöjä	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	VM				X					X	
Selvitetään kuntien rooli palveluiden tuottajana	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM				X					X	
Selvitetään oikeusavun tulorajoja		OM		X			X	X				
Selvitetään ulkomaalaislakiin tehtyjen lukuisten lakimuutosten ja soveltamiskäytäntöjen yhteisvaikutukset oikeusturvaan (selvitys julkaistu 2/2021)	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	SM		X							X	

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Selvitys maaseudun ja saariston lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta peruskoululakkautuksissa sekä lakkautusten vaikutuksista alueiden elinvoimaan; osana saaristo- ja maaseutupolitiikan toteutuksen toimeenpanoa		MMM, OKM					X	X	X	X		X
Seurataan COVID-19 -epidemian vaikutuksia lapsiin, nuoriin ja perheisiin		STM (THL)	X	X								
Sitoudutaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen muun muassa talousarvioprosessissa (1) ja kaikissa keskeisissä uudistuksissa (2) ks. myös 7 Luottamuksen Suomi, tavoite 2 Suomi tasa-arvon kärkimaaksi	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	VM	X								X	X
Sosiaaliturvauudistus, joka valmistellaan parlamentaarisessa sosiaaliturvakomiteassa	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X				X			X	X
STM:n rahoittamasta/THL:n koordinoimasta Barnhus-hankkeesta on osoitettu rahaa myös poliisille. Tavoite löytää parhaat käytännöt lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkintaprosesseihin.		STM		X	X							

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Säädetään asteittain kiristyvä vähimmäishenkilöstömitoitus lastensuojeluun	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X	X	X						
Säädetään velvoittavista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista myös varhaiskasvatuksessa.		STM, OKM	X	X		X	X				X	
Taataan alle 25-v. nuorille ja alle 30-v. valmistuneille työ-, työharjoittelu-, työkokeilu- jne. paikka 3 kk:ssa työttömyyden alkamisesta	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	TEM	X	X		X			X	X		X
Taiteen perusopetuksen kehittäminen lapsi- ja nuorisolähtöisesti		OKM	X				X		X	X	X	
Tarjotaan harrastamismahdollisuudet kaikille lapsille ja nuorille	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X				X		X	X		X
Tietotuotannon edistäminen lasten ja nuorten liikkumisesta ja liikunnasta, kuten LIITU-tutkimus (OKM/valtion liikuntaneuvosto), Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus (valtion liikuntaneuvosto ja nuorisoneuvosto) sekä Koululaiskysely (OKM) ja lasten liikunnan indikaattoritö (valtion liikuntaneuvosto)		OKM					X		X	X		X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toiminta-suunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lapaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Tiukennetaan hoitotakuuta perusterveydenhuollossa	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X		X						
Toimeenpannaan liikuntapolitiista selontekoa	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X		X	X	X		X	X		X
Toimeenpannaan Pariisin sopimus sekä hiilidioksidipäästöjen hinnoittelu tehokkaasti	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	YM									X	X
Toimeenpannaan sosiaalisten oikeuksien vähimmäissäätely tehokkaasti	Suomi kokoaan suurempi Euroopassa ja maailmalla	TEM, STM	X	X		X		X			X	
Toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa (Oikeus oppia -ohjelma) ja yksinäisyyden vähentämiseksi	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	OKM	X	X	X		X		X			X
Toteutetaan esi- ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma (Oikeus oppia -ohjelma)	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X		X		X	X
Toteutetaan ja kehitetään lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin seuranta palvelujen suunnittelua ja päätöksentekoa		STM (THL)		X		X	X		X	X		X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Toteutetaan Kestävä kaupunki -ohjelma	Elinvoimainen Suomi	YM	X			X	X			X		X
Toteutetaan kunnianhimoisen ja perheiden hyvinvointia tukeva perhevapaaudistus yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	STM	X		X	X	X	X	X			
Toteutetaan kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma	Elinvoimainen Suomi	LVM	X	X						X	X	
Toteutetaan lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelma		OKM	X	X			X				X	X
Toteutetaan lähiöohjelma	Elinvoimainen Suomi	YM	X	X		X	X		X	X		
Toteutetaan monivuotinen kansallinen työn ja työhyvinvoinnin kehittämisselma (Työ 2030)	Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi	STM						X			X	
Toteutetaan negatiivista tuloveroa koskeva kokeilu	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	VM	X					X				
Toteutetaan seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM			X							
Toteutetaan toimenpideohjelma elinvoiman ja hyvinvoinnin kehittämiseksi väestöään menettäville alueille (Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä 2020-2023)	Elinvoimainen Suomi	MMM	X							X		X

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Toteutetaan Työelämän mielenterveysohjelma		STM		X		X		X			X	
Toteutetaan varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma (Oikeus oppia -ohjelma)	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X		X		X	X
Tutkitaan lasten terveyttä ja hyvinvointia edistävien interventioiden toteutettavuutta ja vaikuttavuutta		STM (THL)	X	X						X		
Työelämän tasapaino -direktiivin toimeenpano		TEM	X					X	X			
Uudistetaan ilmastolaki	Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi	YM	X				X				X	X
Uudistetaan lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeet		OM									X	
Uusitaan kansalliskielistrategia	Turvallinen oikeusvaltio Suomi	OM	X				X			X		
Vahvistetaan ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanoa, lisätään opettajien määrää ja kasvatetaan rahoitustasoa	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X				X	X
Valmistellaan mielenterveysstrategia	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM		X		X	X					

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Valmistellaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) muutos, jolla säädettäisiin psykologi- ja kuraattoripalveluitten mitoituksesta. Hallituksen esitys annetaan eduskunnalle syksyllä 2021 ja muutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2022 alusta (kuraattorit) ja 18.2023 (psykologit).	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X	X		X				X	X
Valmistellaan parlamentaarisesti lapsistrategia	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Valmistellaan sosiaali- ja terveystalouden rakenneuudistus	Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi	STM	X	X	X	X					X	
Valmisteltu hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatustalouden muuttamisesta: yksityisen varhaiskasvatustalouden luvanvaraisuus. Esitys annetaan eduskunnalle syksyllä 2021 ja on tarkoitettu tulemaan voimaan 1/2023.		OKM					X					
Valmisteltu laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta 1046/2020. Lain tarkoituksena on toteuttaa kokeilu kaksivuotisesta esiopetuksesta 8/2021-5/2024.		OKM					X					

KÄYNNISSÄ OLEVA HANKE TAI TOIMENPIDE	Hallituksen toimintasuunnitelman kategoria, jos on	Vastuuministeriöt	Liittyy syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaan	Liittyy haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksiin	Liittyy lasten suojeluun väkivallalta	Liittyy lasten ja perheiden sote-palveluihin	Liittyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen	Liittyy perheen toimeentuloon ja työn ja perheen yhteensovittamiseen	Liittyy lasten läheis- ja vertais-suhteisiin	Liittyy lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin	Liittyy lavaan tai labuun	Liittyy lasten osallisuuteen
Valmisteltu varhaiskasvatuslain muutos (540/2018, lain muutos 1395/2019), jolla palautettu kaikille lapsille yhtäläinen oikeus varhaiskasvatukseen, ja muutettu varhaiskasvatuksesta annettua valtioneuvoston asetusta (753/2018, asetuksen muutos 1586/2019) ja palautettu päiväkodin lasten ja henkilöstön väliseksi henkilöstömitoitukseksi 1:7 kolme vuotta täyttäneiden lasten osalta. Muutokset tulivat voimaan 8/2020.	Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi	OKM	X	X			X	X	X			X
Valmisteltu varhaiskasvatuslain muutos (540/2018, lain muutos 453/2021), jolla täsmennetään henkilöstön mitoitusta koskevaa pykälää (36 §) ja säädetään varhaiskasvatuksen henkilöstön ilmoitusvelvollisuudesta. Muutokset tulivat voimaan 8/2021.		OKM	X	X			X					
Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittäminen. Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi on valmistellut kehittämisohjelman 2021–2030 (julkaistu 1/2021) ja toimeenpanosuunnitelman (julkaistu 6/2021).		OKM					X				X	
Väkivallaton lapsuus -kansallinen ohjelma ja sen toimeenpano		STM	X	X	X	X	X					X

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-868-0 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF